

מסורת דרכי ההוראה

"מאז ומקדם"

בו יבואר בס"ד

יסוד ושורש

המחלוקת לשם שמים

בין חסידי ומתנגדי

תיקון עירובין בעיירות ישראל והטלטול בהן

העתיקה 200 שנים

הוצאה שלישית מורחבת

ערב שבת "זכור" תש"ס לפ"ק

יו"ל בעזה"י ע"י

"נושאי דגל מחנה אפרים"

פה בארא פארק יצ"ו

"חתימת ההלכה" – השו"ע ונו"כ!

המצוה לחזור אחר תיקון עירובין,¹ היתה מנהג ותיקין בישראל מאז ומקדם, בעיירות גדולות² כקטנות, בהם תיקנו רבותינו הקדמונים עירובין ע"י צורת הפתח המתיר טלטול מבינם חוצה לרחובה של עיר.

מלבד מטרתה ההלכתית, כאמצעי להשמר ממכשול האיסור החמור של הרצאה בשוגג בשבת,³ שיש בה גם משום מצות עונג שבת,⁴ תיקון עירובין שימש גם כמטרה עליונה נשגבה⁵ כדחזינן ממנהג האר"י הק' שטלטל טליתו וחומשו בצפרא דשבתא עד המקוה הידועה,⁶ ומהמקובל מהבעש"ט הק'.

¹ ע"י שו"ע אור"ח סי' שס"ו סעי' י"ג לענין עירובי חצרות, וסי' שצ"ה סעי' א' לענין שיחופי מבואות, שלא יבוא לידי איסור טלטול, טו"ז.

² "נהגו לערב בכרכים גדולים מאוד, ולא חששו למה שיש שם ס' ריבוא" (שו"ת דברי מלכאל ח"ד סוסי"ג). וע"י שו"ת בית אפרים (אור"ח סי' כ"ו דף מ"ה עמוד ב') דהראשונים כתבו שאין לנו דה"ר בזה"ו אף "שהיו מצוי שם כמה עיירות גדולים במדינות אשכנז וצרפת ואינגלטירא, שהיו בו ס' ריבוא, כגון עיר גדולה פאריז, לונדון, ווינא, פפד"מ, ועוד רבים כהנה כרכים גדולים אשר המה רוכלי העמים ומרובה באוכלוסין מאוד".

³ דהאי ברכה על מצות עירוב, היא על מצות התיקון הגדול הלז, להשמר מאיסור הרצאה אשר ממש א"א להזהר ממנו (שו"ת חת"ס אור"ח סי' צ"ט).

⁴ ע"י רב נסים גאון ריש ברכות, שמצות עונג היא הלכה למשה מסיני. תוס' שבת קכ"ב ד"ה מעמיד בשם המכילתא, למען ינוח, דאין מנוחה רק ממלאכה, אלא גם להיות לו נוח ולא צער. וע"י יראים סי' תכ"ט, וע"י פרישה אור"ח סי' שצ"ה ס"ק א' וז"ל, "לצורך הנאתו כדי לטויל או להביא צרכי אכילתו, וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג". וע"י בפמ"ג אור"ח סי' ר"ס (בא"א ס"ק ג') וז"ל, "דודאי עירובי חצירות שבות הוא, ומשום מצות כבוד שבת שלא יהיו ידיו אסורות מלהוציא ולהכניס, התיירו בין השמשות".

⁵ ע"י לקמן מהערה 37 עד 40.

⁶ שער הכוונות למהרר"ז ענין רחיצה בד"ה ענין העירוב, וז"ל "הנה ראיתי למורי ז"ל שבשחרית יום שבת הי' מוליך עמו הטלית והחומש מביטו לביהכ"כ, וגם הי' מוליכו לבית הטבילה אשר מחוץ לעיר צפת ת"י אותה הנודעת". וע"ע להלן הערה 39.

⁷ ראה להלן הערה 40.

מאידך, החמיר הגר"א ז"ל על עצמו מאד שלא טלטל בעירוב. ואפי' בחצרו ובתוך ביתו לא נשא כלום בכיסי מלבושיו, והחמיר אפי' על נשיאת תכשיטין לנשים אף בתוך ביתם וחצרים⁸. ואכן גאוני ישראל לבית בריסק זצ"ל החמירו על עצמם כדעת הרמב"ם שרחוב ברחוב ט"ז אמה הוא רשה"ר דאורייתא לכל דבר, ולכן החמירו גם שלא לישא תכשיטין ואפילו לא לצאת עם טלית קטן ברחוב⁹.

העירעור הראשון והתקיף נגד מנהג עתיק זה של ישראל המטלטלים בעירוב, יצא מקולמוס תלמיד תלמידו (הגר"ח מוואלאזין זצוק"ל) ה"ה הגאון הגדול רבי יעקב ברוכין אב"ד קארלין ה"ה בעמח"ס "משכנות יעקב", בצעירותו בעת היותו עדיין אב"ד האראדק, שכתב ד"לא ישר בעיני מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת".

בקונטרס תשובתו הרמה ששלחה לבראד¹⁰, ערך המשכנ"י מערכה גדולה נגד נו"כ השו"ע רבותינו הט"ז והמג"א, בו הלך ומנה מנין הראשונים, שלדעתו הגדולה הם רוב מנין ובנין, הסוברים דרחובות הרחבים ט"ז אמה, אף אם אין ס' רבוא עוברים בהן, הוי "רשות הרבים" שאינם ניתרים בצורת הפתח אלא רק בדלתות¹¹.

למולו נעמד כחומה בצורה הגאון הגדול רשכבה"ג רבי אפרים זלמן מרגליות זצוק"ל אב"ד בראד (בעמח"ס "מטה אפרים"), לחזק ולקיים פסק השו"ע ונו"כ, ולהגן על מנהגן של ישראל קדושים, והשיב בארוכה (בתשובתו "בית אפרים" אור"ח סי' כ"ו) להגאון משכנ"י, ש"אין כח ביד שום אדם לערער על המנהג אשר נתייסד עפ"י גדולי עולם חכמי צרפת ואשכנז אשר אנו מבני בניהם ומימיהם אנו שותים, וכל מה שטרחתי, לא טרחתי אלא בשביל ידידי החכם השלם החריף ובקי בחדרי תורה מו' יעקב נ"י מק"ק האראדק, הנה זה בא קונטרסו והאריך למעניתו וקרא ערעור על מה שכתב הט"ז והמג"א

⁸ "שערי רחמים" (מנהגי הגר"א) הל' שבת אות צ"ג, ח"ל: "שלא לישא בשבת כלל אפי' במקום שיש עירוב. אפי' בחצר ובבית לא ישא כי אם בידו. וכן אשה אם יודעין בה שתקבל הדברים, מצוה לומר לה שכל התכשיטין אסורים אפי' בחצר ובבית".

⁹ דלגבי יציאה בט"ק לרה"ר דאורייתא אין סומכין על מה דסמכין לגבי ברכת ציצית דתכלת אינו מעכב.

¹⁰ שהדפיסו אח"כ בספרו שו"ת משכנות יעקב (בסי' ק"כ-קכ"ב) וכתב שם בריש תשובתו: "שאלה זו ותשובתי שלחתי לק"ק בראדי, ליד כבוד הרב הגאון המפורסם נר ישראל וכו' מוה"ר אפרים זלמן נר"ו".

¹¹ שו"ע אור"ח סי' שס"ד סעיף ב'.

שיש לסמוך וכו'. ולבבו לא כן ידמה, וערך מערכת הפוסקים החולקים. ולזאת הוכרחת להיות מונה והולך גדולי עולם הסוברים כן. וגם אשר חשב ידידי החרוף הנ"ל לחזי לאצטרופי איזה גדולים לדעת האוסרים, טעי במנינא, ולכבודו אמרתי לבוא קצת על סדר קונטרס וכו'. - בהמשך דבריו מעיר שמלבד זאת - עי' באורים ותומים בקי' התפיסות, שאין להעמיד יסוד על מה שנראה לעינינו כי אלו הפוסקים הם רבים וכו', כי מן יודע כמה חולקים וכמה מהפוסקים אשר המה עודם בכתובים כו', וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעת המחבר והרמ"א¹².

אך בוואלאזין בתקופה זו עדיין לא נקבלה ונקיימה הכרעה זו, והיינו דהגר"א עצמו חלק, כידוע, גם בהלכה למעשה על הכרעות פוסקי גאוני קמאי קשישאי, ו"המקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות"¹³ וכדחזינו בביאוריו.¹⁴

אף שדרכו בקודש זו של הגר"א היתה לזרה בימיו, שיוכל יהי' מי שלא יהי', לחלוק על הכרעות בעלי השו"ע, עכ"ז על הגר"א עצמו לא יתכן לתמוה, כי סוף סוף "לא קם כמוהו מימות הקדמונים"¹⁵ "ומימות רבינו (הרמב"ם) לא עמד כמוהו לב מבהיל בשני תלמודים ובכל תורה שבע"פ וסדורה ושגורה בפיו".¹⁶

¹² באור"ח סימן שנו" סעי' ג' דבזה"ז לית לן רשות הרבים, וכן בעוד כמה דוכתי. ובדרכי משה סימן שס"ד ס"ק א' בשם מהר"ם מרוטנבורג.

¹³ לשון החזו"א בקובץ אגרותיו (ח"א עמוד נח-נט) "הגר"א... נחשב כאחד מן הראשונים, ולכן חולק עליהם בכמה מקומות בתוקף עוז... לא יתכן לתמוה עליו למה יחלוק על השו"ע, והלא מקומות שחולק הגר"א על הכרעת השו"ע המה למאות".

¹⁴ ועי' מה שכתבו בני הגר"א ז"ל בהקדמתם לביאורי הגר"א על אור"ח וז"ל: "וכן הבטיח לי שיעשה פסקי הלכות מארבעה טורים בדעה מכרעת לכתוב רק דעה אחת הישרה בעיני חכמתו בראיות חזקות ועצומות שאין להשיב. ביקשתיו כמה שנים לפני פטירתו, והשיב לי פעם אחד, אין לי רשות מן השמים" עכ"ל. ולעומת זאת על השו"ע של מרן הב"י כתב החיד"א (בשה"ג ערך ב"י) שקיבל בקבלה אשר "הסכימו מן השמים ותנתן דת ע"י מרן הקדוש". וכבר הרמ"א ז"ל בתשובותיו כתב אל הבית יוסף "חלילה להמרות דברי מעלת כבוד תורתו דמר, וכל החולק עליו כחולק על השכינה".

¹⁵ הגה"ק מהר"א"ל צינץ מפלאצק זצוק"ל בשו"ת משיבת נפש סי' ט"ז.

¹⁶ הגה"ק מהר"א"ל מקאמארא זי"ע בסוף הקדמתו לפירושו מעשה אורג ופני זקן על סדר טהרות. ועי' בס' רוח אליהו (ליקוואד, תשי"ד) עמוד פ"ה, שע"ד השאלה "אילו הגר"א הי' חי בתקופת האמוראים, האם הי' נחשב לאמורא", השיב הגר"ח מוואלאזין "חס ושלום, אולי כהר"ף והרמב"ם". ולפי נוסח אחר "אולי כהרמב"ן

ואעפ"י שדרך מיוחדת זו היתה בסמכותו של הגר"א בלבד, אך נראה שהגר"א עצמו לא סבר כן, אלא שברוב ענוותנותו סבר שזהו המהלך הישר והנכון בכלליות¹⁷ דרכי ההוראה, כפי שהעיד גדול תלמידיו הגר"ח מוואלאזין צוק"ל, וז"ל: "הזהרתי בזה מפי מורי קדוש ישראל רבינו הגדול הגאון החסיד מוהר"א נ"ע מוויילנא, שלא לישא פנים בהוראה¹⁸ אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע".¹⁹

והרשב"א. ועי"ע נוסח שלישי במבוא לספר הכוזרי שיצא לאור ע"י הגאון ר' יחזקאל סרנא זצ"ל, שבשעה שאמרו להגר"ח מוואלאזין על הגר"א שהוא נחשב כהרמב"ן, נרתע הגר"ח ואמר "לא, אולי כהרשב"א" (ועי' "החפץ חיים" לרמ"מ ישר עמ' 1).

¹⁷ כדרכו בנגלותיה של תורה, כך גם בנסתרותיה הגר"א לא נשא פנים אף להאריז"ל. ואל יעלה על הדעת אפי' איזה הרהור חלילה ביחס של הגר"א ז"ל להאריז"ל, כמו שכתב תלמידו הגר"ח מוואלאזין (בהקדמתו לספרא דצניעותא) וז"ל, "לקחה אוני דבת רבים... להטיל מום בקדשי שמים... באמרם שהרב הקדוש די רוח אלקין קדישין ביה, האריז"ל, לא הי' נחשב בעיניו ח"ו... עיני ראו יקר תפארת קדושת האריז"ל בעיני רבינו הגדול נ"ע, כי מידי דברי עמו אודותיו, אירתע כולא גופי", ואמר, מה נאמר ונדבר מקדוש ה' איש אלקים קדוש ונורא כמוהו...". אלא, דמה שהאמינו שאר המקובלים, ובפרט אצל תלמידי הבעש"ט, שכל קבלת האריז"ל כולה, היא תורה מן השמים מפי אליהו, זאת לא הי' מקובל אצל הגר"א ז"ל, וכדכתב בעל התניא ז"ל (באגרת קודש - ל"ד) וז"ל, "יודע לנו בבירור גמור, שהגאון החסיד נ"י אינו מאמין בקבלת האריז"ל, בכללה, שהיא כולה מפי אליהו ז"ל, רק מעט מועיר מפי אליהו, והשאר מחכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה... ולו משפט הבחירה לבחור לו הטוב והישר מכל כתבי קודש הקדשים האריז"ל...". הרי דאע"ג דהגר"א אירתע כולא גופי' מקדוש איש אלקים קדוש ונורא האריז"ל, עכ"ז לא נשא פנים מלחלוק עליו בפירושי תורת הנסתר, כמו על שאר גדולי האחרונים, כולל בעלי השו"ע (בדרך אגב, יש לציין שהגאון בעל אג"מ ז"ל פסע בזה בעקבות הגר"א ז"ל, כי בתשובותיו (ארי"ה ח"ד סי' ג') כתב וז"ל, "האריז"ל ופוע"ח אף שגדול מאד, הוא כאחד מכל הפוסקים שרשאין לחלוק עליו, אף בדברי הקבלה", ודברים כאלו קשים להולמם, ובפרט בקהל חסידים).

¹⁸ בתשובותיו חוט המשולש (סוסי"ט) מודפס כאן תיבת וכו' בהשמטת חמשת המלים שלאחריה.

¹⁹ עליות אליהו עמ' 56. ועי' מש"כ הג"ר צבי הירש פארבער ז"ל בספר רי"ז מסלאנט וז"ל, "וקיבלתי בשם הגאון העצום רי"ד הלוי מבריסק זצ"ל, כי ניתן להגר"ח [מוואלאזין] זי"ע רשות מרב, שלא לישא פנים בהלכה עד הרא"ש ז"ל, [ולא עד בכלל]". ובס' רוח אליהו (ליקוואד, תשי"ד) בשם הגר"א קאטלער זצ"ל, שהגרי"א ז"ל הודיע להגר"ח מוואלאזין "דיש קבלה נאמנה שעד הרמ"א יכול לחלוק מסברא, ועד הרא"ש בראיות". ועי"ע בספר "רוח חיים" להגר"ח מוואלאזין בפ"א דאבות משנה ד' וז"ל: וזהו ששנינו "יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי 'מתאבק' בעפר גרליהם", מלשון ויאבק איש עמו, שהוא ענין התאבקות מלחמה, וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ, ונשמתם בשמי מרומים, המחברים המפורסמים וספריהם אתנו, הנה ע"י הספרים אשר בביתינו, ביתינו הוא בית ועד

עד שבאו תלמידי תלמידי-תלמידיו והמשיכו בדרך זו שלא לישא פנים אף להגר"א²⁰ ופשוט. מאידך, היו מרבני ליטא שאמנם המשיכו בדרך זו בכלליות, אך על הגר"א אם משהו הקשה עליו והניח את דבריו בצ"ע, התרעמו על כך.²¹

כאמור, אעפ"י שהוראה תקיפה זו נאמרה מפי הגר"א לבחיר תלמידיו, אבל מכאן ועד להתפשטות הוראה זו שתשמש כהנהגה קבועה גם בין תלמידי תלמידיו ולדורות, שלא לישא פנים בהוראה לבעלי השו"ע, זאת אין דעת העולם סובלתו.²² כי הרי הגר"ח מוואלאזין עצמו כבר העיד, שאף שהוזהר כן מפי מורו ורבו "אעפ"כ מעודי וחלתי ואירא לקבוע הלכה עפ"י דעתי העניה והחלושה".²³

אך עכ"ז תלמידו המשכנ"י, לא נשא פנים והמשיך לצעוד בדרך המופלאה הלזו.²⁴ וכרחיונן בהרבה מתשובותיו שאינו משועבד להכרעות השו"ע, ופסק דלא כוותי.²⁵

לחכמים, והוזהרנו וגם ניתן לנו הרשות להיאבק וללחום בדברים, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת, עכ"ל.

²⁰ עי' בשו"ת אהל משה לרבי אליעזר משה, הגדול מפינסק, נדפס באור התורה פרק ט"ז אות יב, וראה בהערה הבאה.

²¹ ח"ל הגדול מפינסק (שם), "והנה קנאת אליהו אכלתהו, על כי באתי בצ"ע על דברי קדשו של הגר"א ז"ל, ודרך בזה הרבה מרבני ליטא שיחיו. אנכי לא כן עמדי ולא אחשוב היות נוחה בזה דעתו של אותו צדיק, אשר האיר עיני העם לחפש בחורין וסדקין אחר כל הראשונים ז"ל, ולא לשאת פנים נגד האמת לפי ראות העין... והבאים אחר הגר"א ז"ל כבעל חיי אדם שידע עוצם קדושת רבינו ז"ל, וגדול תלמיד תלמידו בעל משכנות וקהלת יעקב ז"ל, וכן שמעתי בשם הגר"ח מוואלאזין... והמאמינים בזה לא תלמידיו הם, כי לא למדו דרכו רק דרך מנגידו אשר יעקשו הישרה למען כבוד גדוליהם, והוא כבוד המדומה". ועי"ע מש"כ בעל "חיי אדם" (בהקדמתו לבינת אדם הנספח לספרו חכמת אדם) ח"ל, "והנה דברי מחותני גאון ישראל וקדושו אשר מימיו אנו שותים המקובל האלקי החסיד המפורסם מהר"ר אליהו חסיד דקהלתינו, לא הבאתי כלל דבריו כמעט, רק איזו גרגרים, כי שמעתי דיבת רבים המתרעמים עלי על שבאיו מקומות בחיבורי חיי אדם השגתי עליו, ובלתי ספק שאנשים האלה אינם בקיאים בלימוד הפוסקים... ובדאי זה הוא נחת רוח להגאון יותר ממי שיאמר שפיר קאמר, ועתידין ליתן הדין על שמונעים נ"ר מהגאון", עכ"ל.

²² כפי שסיפר הגר"ד סאלאווייציק ז"ל ראש ישיבת בריסק ירושלים משמיה דאביו הגר"י גאב"ד בריסק וצ"ל, שג' היו שחלקו על השו"ע. הא' היה הגר"א ז"ל, איהם האט מען פארשטאנען. הב' היה הגר"ח מוואלאזין, און איהם האט מען געדולט. הג' היה המשכנות יעקב, און איהם האט מען ניט מחלל געווען.

²³ בתשובתו חוט המשולש סי' ט' להגאון ר' חיים צבי ברלין בעל עצי אלמוגים אב"ד אה"י.

²⁴ ראה לעיל עדות הגדול מפינסק.

עצם גישה רגישה זו שדרך בה המשכנ"י, היא יסוד ושורש המחלוקת שעליה יצא הבית אפרים ללחום מלחמתה של תורה, כי בתקופתם כבר היו רבותינו בעלי השו"ע ונו"כ בבחינת "חתימת התלמוד", וקיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעתם.²⁶

כאשר מתבוננים בתשובות הני תרי גדולי עולם, מלבד ההבדל הבולט ב"דרך הלימוד" שבין חכמי בראד בגליציא שבפולין ובין וואלאזין שבליטא, הרי יש להבחין גם בהבדל היסודי שביניהם ב"דרכי ההוראה", המכריעים דעת תורה והלכה עפ"י כללים השונים זה מזה, עד כי מבין תשובותיהם נראה כי מדברים המה בשפה שונה, מבלי מענה זה לזה על חלק מטענותיהם השורשיים בעיקרי המשא ומתן שבתשובותיהם.

²⁵ ראה מה שכתב הגאון רבי שלמה קלוגער בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדורא תנינא דף ס' בהשמות לסידור מד) "ואל ישגיח בספר משכנות יעקב, כי כל ספר זה אינו נוח לי, כי הרב הג"ל בחר לו דרך להכריע בין הראשונים ולהכניס ראשו ביניהם, ולא כן דרך הישר ודרך חכמי זמנינו ומאשר היו לפנינו, כי חלילה להכניס עצמנו בין הראשונים, רק בדבר חדש אשר לא דיברו הראשונים, בזה הרשות נתונה לתלמידים כחכמי זמנינו לומר דעתם". (אגב, ידידות עצומה הי' בין חכמי בראד הגרש"ק והגרא"ז מרגליות). ובשו"ת עין יצחק להגאון רבי יצחק אלחנן, אור"ח סי' א' אור"ח סי' י"א המשכנ"י... כתב דיש להחמיר... עכ"ל אין לנו להחמיר נגד השו"ע". ושם ביו"ד סי' י"א אור"ח א' "אין לנו לחוש לקושיות המשכנ"י, ולדברי הראשונים והשו"ע אנו שומעים". ובעין יצחק ישנם עוד כמה וכמה תשובות שמביא את המשכנ"י וחולק עליו מטעם זה. ועי"ע בשו"ת משיב דבר להנצי"ב (ח"ב סי' מ') "והגאון משכנ"י דחה מתוספתא מקוואות... וכתב שנתעלמה תוספתא זו להראבי"ה, וחלילה לומר כן". ובשו"ת אבני נזר (אבה"ע סי' ק"ע) "ראיתי בס' משכנ"י... שכתב... ותמיהני על המחבר הזה... אלא ודאי הני מילי בדיאי, וחלילה להעלותם על לב". (ובמנח"י בח"ו סי' קנ"ה ד"ה אלא שעדיין, האבנ"ז כתב דברים מרעישים וכו' "וכנראה משום דלפי שיטת המשכנ"י יש הוצאת לעז על כמה גיטין בישראל, להמנהיג פשוט שלא כדבריו"). ובחזון איש (ובחים סי' כ' [השג"ח] אות י"ב בד"ה בהא דכתבנו) "ראיתי במשכנ"י שכתב לפרש... אכתי אין זו סברא כלל... סוף דבר אין לנו לנטות מדברי הראשונים אפי' במקום הקשה לנו, וכ"ש במקום שדבריהם מבוארים וברורים, ודרך הנוטה אינה מבוררת כלל".

²⁶ עי' שו"ת פניי ח"ב סי' נ"א להגאון בעל מג"ש וז"ל: לפי מנהג בני מדינתנו יצ"ו בדבר המודפס בשו"ע, אין לשנות ח"ו שום דבר וכתורת משה, ואפילו בדברים המוכרחים מחייבין אנו לעייל פילא בקופא זעירא דמחטא. ובשו"ת צ"צ (הראשון) סס"ט, ובשו"ת חתנו הגאון בעל עבוה"ג סמ"ח שכ' דכל הפורש ממנו כפורש מן החיים. ובשו"ת שער אפרים סי' קי"ג. ובשו"ת חו"י בהשמות. ובקיצור תקפו כהן סי' קכ"ג וקכ"ד ח"ל, קיימו וקבלו חכמי הדור לשמור ולעשות ככל האמור במטבע הקצר השו"ע והרמ"א ז"ל, ולדעתי אין ספק כי הכל בכתב מיד ה' עליהם השכיל ורוח ה' נוססה בה להיות לשונם מכוון להלכה וחפץ ה' בידם הצליח, עי"ש.

עד כדי כך, שבהגיע תשובת הב"א סברו בזאלאזין שהמשכנ"י הוא זה שניצח,²⁷ ובבראד הי' פשוט שלהלכה הצדק עם הבית אפרים.

ולהבנת הדברים, גם מבלי להכנס לתוך גוב האריות בעצם השקו"ט ההלכתי שביניהם, חזינו דהמשכנ"י בקונטרסו סופר ומונה ראשונים מגדולי אשכנז וספרד, שלדעתו, יחד מהווים "רוב" להכרעת ההלכה דלא "בעינן ששים ריבוא בוקעין בו" להיחשב רשות הרבים. המשכנ"י מעלה טענות ותמיהות על המג"א והט"ז הנוקטים דהמחבר פוסק כדעה זו. כמו כן הוא מוסיף עוד ראיות מדיליה לחזק את דעת המחמירים, ומכל אלו קורא תגר על המנהג הישן שלא ישר בעיניו ולא שפיר עבדי.

מאידך, הבית אפרים בתשובתו חזרה, לאחר שמפלפל ביסודותיו של המשכנ"י בדעת הראשונים, כותב לו ח"ל: "כבר הרימותי ידי והראיתי פוסקים אלו (המצריכים ס"ר) כי הם הרבים. וגם כי אנן בתר חכמי אשכנז וצרפת גרירן, שאנו מבני בניהם ותלמידי תלמידיהם, וכל מנהגינו על פיהם ונהגים כדבריהם במקום שהם חולקים על גדולי ספרד, אף היכא דליכא רובא, וכ"ש בזה דרובא דאיתא קמן קיימו בשיטת רש"י, כאשר הוצאתי במספר צבאם. ואשר חשב ידיו כי הסוברים דלא בעינן ס"ר המה הרבים, נהפוך הוא. ואם מעט ואוסיפה כהנה מגדולי האחרונים (ביניהם מונה את רבותינו הב"ח, מהריט"ץ, מהרי"ט, שו"ת פ"י בשם אביו של הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל), וכבר כתבתי לעיל, שכן הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ז"ל ורוב מנין גדולי הראשונים.

²⁷ בעת הרצאת שיעורו בה"ל שבת (אייר תשכ"ג), סיפר הרי"ד סאלאווייטשיק ז"ל מבאסטאן, שבעת חילופי המכתבים, הגם שהגאון ר' אפרים זלמן מרגליות הי' בעה"ב ולא תפס משרת רבנות, הי' נודע ומפורסם כפוסק הדור בגאליציא בתקופה ההיא, ואילו הגאון ר' יעקלע קארלינער הי' נודע ומפורסם כפוסק הליטאי בחיי מורו ורבו הגר"ח מוואלאזין, וכל יהודי ב' העירות מתעוררים וסקרנים לדעת, מי ניצח את מי, במלחמתה של תורה. וכל תלמידי ישיבת וואלאזין היו מצפים לבוא הדואר עם המכתב החדש מבראד, בכדי לעיין בו מי ניצח. עד כדי כך שאפילו זוגתו של הגר"ח נ"ע יצאה מבית המרקחת וביקשה שיודיענה בעלה מי ניצח את מי. ולאחר שקרא את המכתב (תשובת הב"א) חזר לאשתו ואמר, דער גאליציאנער האט פארלוירן !!! ועי"ע ב"תולדות רבנו חיים מוואלווין" (ווילנא תרע"ע, ונדפס כעת פעם ג' מחדש) פרק י"א בהערה 6 ח"ל, "הגאון רבי מאיר מסלוצק סיפר לי בשם אביו הגאון זצ"ל, כי הגאון בעל משכנות יעקב הי' בתור תלמיד חבר להגר"ח... ובעת שבאה לפניו התשובה הידועה של בעל המשכנ"י (באר"ח סי' ק"ט) בנידון רה"ר שלנו אשר מערבין אותן בצוה"פ, אמר אז כי דברי הגאון מהר"ז מבראדי בנוגע לתשובה הנ"ל לעומת דברי הגאון בעל משכנ"י, המה כדברי אברך מפולפל מול גאון זקן ומיושב..."

כל זאת לענין ה"מנין", ובנוגע למעשה - חוזר הבית אפרים לקיים ולחזק את ה"מנהג הפשוט" - "אחרי שבתרומת הדשן (סי' ע"ג) הביא דברי המרדכי בשם ר"י וכתב דמהר"ם (מרוטנבורג) הוסיף אפי' אין דלתות נעולות, וכתב דהכי נהוג עלמא היתר פשוט - ופסקינן דינים אפומיה (בשו"ע סי' שנ"ז וסי' שס"ה), ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

על זה מתגונן המשכנ"י ומשיב להבית אפרים וז"ל: "והרבה מעב"ת להשיב על הדברים האלה, בקול רעם ותרועה, כאילו ח"ו כתבת לסתור דעת כל הפוסקים... אמרתי אני בלבי יהלמני צדיק חסד... אך מאד נפלאתי על ככה, מאי טעם לא מהפך מר בזכותי, וחלילה לי להפוך דברי אלקים חיים, אבל הדברים נכונים למבין וישרים למוציא דעת, אין בהם נפתל ועקש", וברוב גודל חריפותו מוסיף וחוזר לעקור הרים ולטוחן בסברותיו.

ברם על המנהג הפשוט שהוכיח הבית אפרים מהני גאוני תקיפאי קשישאי, דהכי נהוג עלמא היתר פשוט, ודפסקינן דינים אפומיה, שהם יסודות מוצקים בדרכי ההוראה הנהוגים בגאליציא שבפולין, ברוסיה ובכל מדינות אוסטרי-הונגארי' הגדולה, על כך המשכנ"י לא התייחס בתשובתו השניה.

לעומת זאת חזינן, שהבית אפרים לא טרח, אפילו, להשיב על ראיותיו "העצמיות" של המשכנ"י נגד שיטת רש"י המקובלת, וכך כותב לו הבית אפרים, "והנה החכם נ"י הביא עוד ראיות, וכולם אין בהם כדי הכרע כלל, והחכם עיניו בראשו, כי לכולהו אית להו פורכא, ולולי כי יאריך הזמן, הייתי מפרש אותם". וע"ז התלונן המשכנ"י בתשובתו השניה, "הוד מעלתו העלים עינו הבדולח מלהשיב לי עליהן אף בקיצור, מה עוול מצא בהן שכתב שאין כדאי לטפל בהן".

בו בזמן שעל ראיותיו של הבית אפרים מגדולי האחרונים דסברי כדעת רש"י (הב"ח, מהריט"ץ, מהרי"ט, שו"ת פנ"י בשם אבי הש"ך, פנ"י, כנסת יחזקאל), עליהם משיב המשכנ"י יעקב, "אין להאריך עוד ולפלפל בדברי אחרוני זמנינו, יהיה דעתם איך שיהי', אין הכרעתם מכרעת להקל, כיון שלא פלפלו כלל בעיקר הדין ומקור מחצבתו".

והנה אף שחביבין היו להגאון בית אפרים סברותיו העמוקות של הגאון משכנ"י²⁸, כפי שכתב לו "חדאי נפשאי בפלפולו, וישר חילו",

²⁸ עי' בהקדמת ספר "קרן אורה" (אחיו של המשכנ"י) שכותבים בני המחבר וז"ל,

אך מכאן ועד לענין הכרעת הדין להוראה מעשית, לא ראה בהם הבית אפרים שום תכלית.

קול נהמת אריות אלו, היוצאים מקולות מים רבים אדירים משברי ים התלמוד, מציגים בפנינו תמונה ברורה של שני עולמות שונים, כללי ודרכי הוראה שונים, שבין וואלאזין לשאר עלמא, אשר משם נפרדו והיו לשני ראשים, מאז ועד עצם היום הזה:

מחד גיסא אזהרת הגר"א "שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבנותינו בעלי השו"ע" – מעשה רב (הגר"א) שהחמיר לעצמו ולא טלטל בעירוב – תלמיד-תלמידו המשכנ"י "לא ישר בעיני מאד המנהג הלזה... דלאו שפיר עבדי וחוששני להם מחטאת". ומאידך גיסא עמידתו האיתנה של הבית אפרים המחזק ומקיים את "הסכמת בעלי השו"ע ומפרשיהם ובפרט אחרי שבתרומת הדשן הביא... דהכי נהוג עלמא היתר פשוט ופסקינן דינים אפומיה, ודאי שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

למעשה, ה"חוששני לחטאת" של המשכנות יעקב כלל לא הפריע לתקן צורת הפתח ברוב העיירות שבעולם כמאז ומקדם, כולל במבצרי ליטא המפורסמות כמו ווילנא, וואלאזין, בריסק, ואפילו בקארלין.²⁹

אך למרות כן, עדיין היו איזה גדולי ישראל בדורות האחרונים שהמשיכו לפסוע בעקבות ה"חוששני לחטאת" הנ"ל. אלא מאי מדוע לא נתקבל חשש חמור כזה בתפוצות ישראל כ"ספק דאורייתא"? הסיבה היא, ש"אם באנו לעכב, לא לבד שלא יציתו, אלא נראה כמשתגעים!"³⁰

²⁹ דודנו הגאון מוה"ר יעקב ז"ל עוד באביב ימיו נתקבל לאב"ד דאוויר-הארדאק, ומשם שלח את דברי תורתו להרב הגאון המפורסם כמוהר"ר אפרים זלמן מרגליות מבראדי, ונתפרסם ע"י זה לגאון בישראל.

³⁰ מקום רבנותו של המשכנ"י, כפי שראינו בכת"י שטר-התמנות חדשה להרבני ה' משה ב"ר זאב ווילק שישמש כמשגיח לפקח על העירוב דק"ק קארלין, לאחר שההשגחה עד כה היתה בעצלתיים, ובאו על החתום ביום ד' ט"ב כסליו תרנ"ו עשרים ושתיים בעלי בתים, ומתחתיהם חתימת המרא דאתרא הגאון הגדול שר התורה מוהר"ר דוד פרידמאן זצ"ל אב"ד דק"ק קארלין.

³⁰ ערוך השולחן או"ח סי' שמ"ח סעי' י"ח.

וואלאזין³¹ - מתנגדי העירוב רובא דעלמא, ובפרט החסידים - חסידי העירוב

הרי דלפנינו "פרשת דרכים", דרך א': "שלא לישא פנים בהוראה אף להכרעת רבותינו בעלי השו"ע". דרך ב': "שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל".

פרשת דרכים זו, מפולשת מקצה אל הקצה. כי בעוד שדרך א' הובילה ל"חשש חטאת" ובגללה "לא שפיר עבדי" אלו המתקנים צוה"פ להתיר הטלטול בכל העיירות וכו', הרי שדרך ב' הובילה לכיוון הפוכה לגמרי. דמכיון ש"אין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל", אזי לא זו בלבד שאין שום ריעותא בתיקון צוה"פ, אלא "שראוי ונכון לכל קהל עם ישראל בכל מקומות מושבותיהם לתקן צוה"פ כדי שלא יכשלו בהוצאה מרשות לרשות ביום השבת קודש... - כלשון מרן החת"ס, וטעמו - שאי אפשר בשום אופן לקהל ישראל לשמור... בכל יום השבת מבלי להוציא מפתח ביתו החוצה".³²

גם הגה"ק בעל ייטב לב אב"ד סיגוט חשש ממכשלת הוצאה ב"שווג", וכותב³³ "ראני בעניי בשרתי צדק בקהל רב, בשבת שובה בין כסא לעשור, לעורר לבב אנשי העיר לתקן עירובי חצירות, להציל העם ממכשלה היוצאת מתחת ידם, באיסור הוצאה בשבת, בשווג".

ואכן רוב גדולי ומאורי ישראל, אשר הלכו בדרך-המלך הלזו,³⁴ השתדלו ועודדו וחירו ע"ד תיקון עירובין בכל עיירות ישראל די בכל

³¹ ראוי לציין, שלא כל תלמידי הגר"ח מוואלאזין ערערו על מנהג תיקון עירובין כמשכנ"י "דלא שפיר עבדי", וכגון הגאון הגדול רבי יוסף מסלוצק ז"ל שפסק בתשובתו (סי' י"א) "שלא למחות ביד הנהגים היתר ולסמוך על הפוסקים דהאידינא ליכא רה"ר משום דליכא ס"ר בכל יום ולא הוי דומיא דדגלי מדבר... וסוגיא דעלמא אזיל כותיהו". ועי' בקונטרס "תיקון שבת" מש"כ הגאון רבי חיים ברלין בן הנצי"ב מוואלאזין, להרב דק"ק אדעס "נתתי שמחה בלבי על אשר שמו לבם לעסוק בתקון גדול בעירם לעשות עירוב" והזכיר שם שהעיר אדעס "נודעה לרבותי עם ויכול להיות ששים רבוא בוקעין בה".

³² שו"ת חתם סופר או"ח סי' צ"ט.

³³ ייטב לב פ' וישלח, ודבריו בשלימותם מודפסים בסוף הקונטרס. ועיי' להלן³⁵.
³⁴ ראוי להעתיק כאן מש"כ - לענין דרך המלך הלזו הגה"ק מוהרא"י פריינד אב"ד ק' נאסויד צ"ל בתשובתו (הנדפס בס' מקוה ישראל סי' נ"א) ז"ל, "וכן אנחנו רואים אצל רבותינו האחרונים, שנתפשטה הוראתם במדינתנו... שאינם חולקים על השו"ע בשום פעם, כמו שאנו רואים לפעמים אצל רבני ליטא... אשר דרכי הוראתם

אתר ואתר. ועד כדי כך, שאפילו אם לצורך תיקונו היו צריכים להשתמש בכמה "קולות",³⁵ החמירו להקל.

משנה תוקף הי' לענין תיקון עירובין אצל רבותינו תלמידי תלמידיו של הבעש"ט הק' זי"ע.³⁶ כי מלבד תיקונו להצלת רבים משגגת מכשולי הוצאה החמורה, ראו בתיקון צורת הפתח הרחבת גבולי הקדושה לרה"ר מקום שליטת החיצונים³⁷ והשראת קדושה עליונה של רה"י שנעשה ע"י הלחי וקורה וזיכוי הפת, המתקת הדינים

לא נתקבלה אצל רבותינו ז"ל, מחמת כי הם הרהיבו בנפשם וכו', כי נתפשטה הוראה ברוב ישראל כהשו"ע... והא לך לשון קדשו של רבינו הדברי חיים ז"ל בחיור סי' מ"ה... אין לזוז מפסק השו"ע מחמת איזה קושיא, כי ידוע לנו גודל שפלות דורות האחרונים, ולפלפל נגד הרמ"א הוא למותר, ואפי' יבוא אליהו אין שומעין לו נגד המנהג, עכ"ל אבד"ק נאסיד זצ"ל.

³⁵ שו"ת חידושי הרי"ם סי' ד' ח"ל "ע"ד הטלטול בעירנו... איני יודע למה רו"מ מחפש אחר חומרות, בדבר שהעיד מהרי"ט שנהגו היתר ע"פ זקנים ואחריו כנסה"ג תלמידו והגאון החסיד דבר שמואל ושיבב הרבה המתירין, כי באמת הוא להרים מכשול, וחכם צבי מחזיק את הרב דבר שמואל לחסיד והי' חבירו של הגידולי תרומה... לפענ"ד אין להחמיר רק כשאפשר לתקן בניקל". (עי' לקמן דברי הגה"ק בעל חידושי הרי"ם בנספח לקט מילי דחסידותא על רום מעלת ענין העירוב).

ח"ל שו"ת מהרי"א הלוי ח"ב סי' ק"ח, "עלינו לחפש בחורין ובסדקין אחרי פתח היתר, כדי שינצל מחילול שבת ח"ו".

ח"ל שו"ת נפש חיה א"ח סוס"י כ"ה, "ולדינא בעיר שרבו המתפרצים... צריכין אנחנו לגבב כל הקולות שאפשר להקל. ובחת"ס בסי' פ"ט הביא שבעירו פרעשבורג הי' שם פרץ במקום א' בהעיר באופן שאוסרת ע"פ דין, ולא אמר מידי, לאשר הדור פרוץ במילואו והי' קשה לפניו לתקן. ואם זה אמר החתם סופר בעיר פרעשבורג ובימים הראשונים אשר היו טובים מאלה, מה נאמר אנחנו בימים האלה".

³⁶ הגה"ק בעל "יטב לב" זי"ע הבטיח בצוואתו את העוה"ב שלו למי שיציא מכה אל הפועל את העירוב בעירו שהתנגדו שם לכך (גדולת יהושע, נאסיד, אור"ק לב).

כן ידוע שהגה"ק משינאווא זי"ע השתדל ועשה פעלים בעת ביקור בכמה עיירות שעדיין לא נתקן בהם עירוב, עד שהבטיח למי שישתדל בממונו שיוכלו לשאת בעיר בשבת, עי"ז אשתו תוכל לישא (פרי בטן). עי' "דברי יחזקאל החדש" עמוד קמ"א ח"ל, "בעת שהי' בלימאנוב, במשך הזמן שהי' שם באו אצלו כמה אנרכים להזכיר עצמם להפקד בזרע של קיימא, וכשהי' מוכן כבר לנסוע, נתקבצו אליו ביחד והפצירו בו שיפעל ישועה עבורם. והתחיל לצווח, לא אוכל להבין, אם אין עירוב בהעיר ווי אזוי קען מען טראגען. זאל מען מאכען אן עירוב וועט מען קענען טראגען. וכמוכן קיימו דבריו, ואני עוד הכרתי כמה מאותם שהי' להם אז ישועה על יד". וכעין עובד זו הי' גם כשהי' הגה"ק משינאווא זי"ע בעיר קאשוי.

³⁷ וכך כותב מהר"ח בשעהמ"צ פ' בשלח דרוש ג' בשם האריז"ל, "ועל ידי כך יתבטל כח הדינין, ותתבטל אחיזת הקליפות, ויוכל האדם להכניס ולהוציא... בלי פחד מהקליפות".

(גבורה בגימ' רי"ו) בחסדים (חסד גימ' ע"ב), וקדושת מקום המוקף בעירו"ב עולה עד לרקיע,³⁸ ותיקוניו וסודותיו הנשגבים ידועים למארי דרוזין.³⁹

עד היכן תיקון עירובין מגיעין ונשגבים, ידוע מאמר הבעש"ט הק', שהיא א' מג' דברים שעליהם תצער ארץ.⁴⁰

עד כדי כך, שמרן הגה"ק בעל בני יששכר זי"ע הקפיד בעצמו לטלטל בעיר המתוקן בעירוב'ו,⁴¹ כדי שלא יהי' בכלל גדר "מי שאינו מודה בעירוב".⁴²

³⁸ עי' פתחא זוטא בהקדמתו בשם הגה"ק מהר"ל הורוויץ זצ"ל אבד"ק סטרי וסטאניסלאוו בספרו פני ארי פ' ויצא.

³⁹ הקדמת תיקוני זהר וע"ש בכסא מלך דף ח'. ומהרח"ו כתב בטעמי המצות פ' בשלח, וז"ל, "לכן פי' עירוב נעשה באופן שיכריע קו האמצעי לב' קוין דנו"ה הימני והשמאלי שיערבו יחד בקו האמצעי שהוא יסוד המכריע ולהמתיק הגבורה מהחסד ע"י קו האמצעי תפארת, ונעשים שם ע"ב רי"ו, והגבורה גימטריא רי"ו סוד אותיות עירוב'ו, כי ע"ב רי"ו נתרבו יחד נמתקו זה בזה ע"י קו האמצעי תפארת, לכן נקרא עירוב, להורות תערובת יחד שם. והנה סוד עירוב כזה הוא בג' אמצעיות חג"ת ושם הוא עירובי מבואות כי הם בתי גוראי, ומבואות לשון ביאה וכניסה, וכנגדם בג' תחתונים נה", עירובי חצירות בתי בראי והם ע"ב בנצח רי"ו בהוד, ונכללים ביסוד ונעשים עירוב ע"ד הנ"ל, גם זהו לשון עירובי חצירות עירובי מבואות כי עירוב הם אותיות ע"ב-רי"ו כנ"ל". ומוסיף שם "גם ראיתי [את האריז"ל] מוליך הטלית והספר מביתו לביהכ"ג, גם הי' מוליכו לבית התפילה של כנסת הגדולה ביום השבת, ולא הי' מקפיד [לברוק] אם הי' עירוב כהוגן או לא" עכ"ל. והיינו שהיה סומך על הממונים בניה"ק צפת לבודקו בקביעות. ואילו על החשש שמא נתקלקל לפתע ביום השבת עצמו, כנראה לא חשש (עי' בנימוקי או"ח סי' שצ"ד ס"א). ונראה שממעשה רב זה למד הגה"ק מוהרא"ש מסטראפקוב זצוק"ל מה שהעיר בספרו "דברי שלום" (בהגהתו על תוס' חיים שעל ספר חיי אדם), שטעות להחמיר שלא לטלטל מצד החשש שמא לפתע נתקלקל העירוב בשבת, כי המחמיר יותר ממה שהחמירו חז"ל הוא הדיוט.

⁴⁰ עה"פ "בועם" תצער ארץ (חבקוק ג יב) שהוא ר"ת זביחה עירובין מ'קד, שע"י ג' יסודות אלו תצער ותתייחד הארץ (בית אהרן בליקוטים, וראה בעש"ט עה"ת פ' יתרו אותיות יח-יט).

⁴¹ בנימוקי או"ח להגה"ק בעל מנח"א ממונקאטש זי"ע סי' שצ"ד סס"ק א' וז"ל, "מקובל בידינו בשם קדוש זקינו בעל בני יששכר ז"ל (כשהי' בעירו או במקום שהוחזקו העירובין בטוב) ביציאתו לחוץ מביתו בש"ק, לקח לתוך בגדו מפתח וכיוצא, כדי שישאווהו במקום העירוב, ולא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב, עכ"ה. ועי"ש שציין לדברי התשב"ץ המובא בברכ"י דמי שלבו נזקפו בזה, הדיוטות גמורה היא או מינות נזקקה בו, וכן ציין לדברי האריז"ל המוזכר לעיל בהערה 6. ועי' בס' דברי מנחם מהגה"ק מסטראפקוב בהערה מהרב המו"ל לעמוד קמ"ה ח"ל, "בידיי הוה עובדא שבא כ"ק אדמו"ר בעל מנחת אלעזר ממונקאטש

ובעיה"ק ירושלים ת"ו רוב הציבור היראים והחרדים נוהג לטלטל גם כיום, שיש בה כיום למעלה מס"ר תושבים כ"י, וכמבואר בשו"ת אבן ישראל (או"ח סי' ל"ו) להראב"ד הגאון רבי ישראל יעקב פישער שליט"א שההיתר מבוסס עפ"י: (א) דכל שהס"ר אינו ברחוב אחד, אלא בהצטרפות כל העיר אינו נחשב לרה"ר.⁵⁹ (ב) על פסקו של החזו"א⁶⁰ שנקט להלכה בכמה מדיני עירובין כהבית אפרים⁶¹ נגד המשכנ"י. וכן נוהגים רוב תושבי עיר בני-ברק המחוברת ברציפות לשאר הערים במרכז א"י, שמספר תושביהם הכללי הוא בלע"ה למעלה מכפליים מיוצאי מצרים.

גלות אמריקא - ארץ לא זרועה

בשנת תרס"ו החל ההתעוררות הראשונה ע"ד תיקון עירובין ע"י הרב משערפס (פולין) שהשתייך לעדת החסידים, ה"ה הרב הגדול הגאון המפורסם מהר"ר יהושע סיגל ז"ל אשר חשף זרוע עוזו ויצא בכוחא והיתיר להתיר הטלטול בש"ק בקצת חלק המזרחי דעיר ניו יארק (איסט-סייד). על סמך היקף הנהרות הנחשבים כמחיצה מג' צדדיה, ומצד ד' יש צורת הפתח ע"י מסילת הברזל הנמשכת בגובה העיר, אשר חוצה את העיר מדרום לצפון, והיא משמשת כמחיצת צד ד'.

שגם בעיירות לא גדולות שייכא דינא דר"ה אם הרחוב הוא ברחבו ט"ז אמה, ולפי דעה זו אינו מועיל עירוב בעלמא נרק בדלתות וכדומה⁶², שהיא דעת המשכנ"י.

⁵⁹ עי' להלן בהערה 82 שכן הוא דעת רבותינו הפוסקים, ודלא כהאג"מ.

⁶⁰ בס"י ק"ז ס"ק ה-ז. אך בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סי' כ"ח) כתב בהשיגו על החזו"א, שהוא "כתב בעצמו שבמ"ב כתב שלא כדבריו, ודברי המ"ב היא שיטת כל ישראל בפשיטות" עכ"ל. דברי האג"מ הללו מופלאים, שהרי חידושו ע"ג חידושו של האג"מ - להחמיר, הם בודאי אינם כדברי המ"ב ופשיטותי דכל ישראל, כמבואר להלן בהערה 82.

⁶¹ ראוי לציון פה קטע מתוך תשובת החזו"א זצוק"ל להגאון ר' אליעזר מנחם פלצינסקי ראש ישיבת בית ארי' בעיה"ק ירושלים, המודפסת בספרו "שלום יהודה" סי' ל"ג, וז"ל הוהב של החזו"א, "רצוני להעיר, דחובתנו לזוהר בלשונו בדברנו נגד רבותינו. וקשה הי' לי לשון כ"ת שיחי", ששימש במלת "טעות" נגד הגאון מהרא"ז זצ"ל (הבית אפרים), ויש אפשרות לבאר הדברים בלשון נקיה ומכובדת, כראוי לדבר בפני רבותינו. ולא עוד, אלא שדורות הקדמים השתמשו בבקשת מחילה בעת שכתבו נגד החכם, מפני שכבוד רבם הי' קבוע בלבבם, והיו מדברים ברתת ובזיע. לא כן אצלנו, בקשת המחילה קובע את תקיפות הדעת שהשגתנו נכונה. ומאד מאד צריך התגברות בשעת השגה, שלא ליהנות ממה שאינו צריך ליהנות, רק מגילוי התורה. ואם חובת הלב אין בידינו, אבל בלשונו בידינו לזוהר", עכ"ל.

בספר "עירוב והוצאה" שי"ל ע"י הרב סיגל בשנת תרס"ז, מודפסים כמה תשובות שקיבל מגדולי הדור מאירופא שהסכימו עמו ליסודי היתר העירוב, וביניהם שתי תשו' מפוסק הדור הגאון המהרש"ם זצ"ל, שפסק בתחילה להתיר בשעת הדחק, ולאחר שקיבל פרטים נוספים פסק בתשובתו השניה היתר ברור שגם בעל נפש יכול לסמוך עליו. כמו כן קיבל הרב סיגל תשובה להתיר מהגאון הגדול מוה"ר ארי' לייב הורוויץ אב"ד סטאניסלאוו בעל "הרי בשמים" זצ"ל ומעורר כמה גדולי ישראל באירופא, ולאור זאת עשה הרב סיגל הלכה למעשה בפועל, ושכר רשות משר העיר להתיר הטלטול בשבת קודש.

הבר-פלוגתא של הרב סיגל הי' הרה"ג ר' יהודה דוד בערנשטיין ז"ל ממייסדי ישיבת ר' יצחק אלחנן, שהדפיס בשנת תרע"א את ספרו "הלכתא רבתא לשבתא" נגד היתר הטלטול בשבת בעיר ניו יארק רבתי, כי לטענתו ישנם בעיר הרבה פלטיות ושאר נימוקים אשר אתו. במשך הזמן, לאחר פטירת הרב סיגל, במילא נתבטל העירוב במזרח של העיר, כי רוב היהודים עקרו ממנה והתישבו במערב (וועסט-סייד).

בשנת תש"ב באסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי, אשר הוקדש למצב החמור בשעתו של שמירת שבת, העלה הרה"ג ר' חיים ביק ז"ל את הצעתו לתקן עירוב בעיר⁶², וכנראה שהצעתו נדחתה ולא הגיעה לכלל מעשה⁶³.

בשנת תש"ט שוב נתעורר הענין עוד הפעם ע"י כ"ק הגה"צ האדמו"ר רבי שמעון מאמשינוב זצ"ל, שהרבה פעלים למען תיקון העירוב, ובכל ערב שבת אחה"צ נהג לצלצל אל הרבנים להתעניין על התקדמות הענינים, ומאז לא נח ולא שקט מלעורר ע"ד תיקון העירוב.

⁶² נדפס ב"המסלה" (שנה ז', אייר-סיון-תמוז) ירחון מוקדש לעניני תורה ויהדות, י"ל ע"י ועד הרבנים דניו יארק רבתי, ח"ל בעמוד 18, "הרב חיים ביק לייגט פאר או מען זאל טראכטען וועגען מאכען א עירוב אין ניו יארק און אויסקלייבען א קאמיטע וועלכע זאל אויסארבייטען די אלע פרטים".

⁶³ המתבונן בירחוני "המסלה" מהתקופה ההיא, יתקשה להאמין עד היכן הי' מצב היהדות באמריקא פרוץ בשמירת שבת, ובשעה ששאר הרבנים נשאו ונתנו באסיפותיהם הצעות שונות לפעול לסגירת החנויות בשבת, ובפרט אלו המוכרים "בשר כשר" וכי"ב, או אז העלה הרב ר' חיים ביק זצ"ל הצעתו לתקן עירוב במאנהעטען. אולם במשך הזמן ביטל דעתו לדעת הגר"א קאטלער זצ"ל כי הצטרף עמו בשנת תשכ"ב בחתימתו על הכרוז לאיסור, ראה לקמן הערה 83.

במשך הזמן נצטרפו אליו עוד אדמו"רים גאונים צדיקים שהשתדלו במצוה זו, ה"ה כ"ק האדמו"ר רבי אברהם יהושע העשיל מקאפיטשניץ זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי מרדכי שלמה פריעדמאן מבויאן זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי ירוחם ליינער מראדזין זצ"ל, כ"ק האדמו"ר רבי נחום פערלאוו מנאוואמינסק זצ"ל.

כתוצאה מהשתדלותם, נגשו הרבנים הגאונים דניו-יארק להזדקק לענין, וביניהם הרה"ג מוה"ר מנחם צבי אייזנשטאט⁶⁴ ז"ל והרה"ג מוה"ר מנחם כשר ז"ל⁶⁵. נידון ההיתר בשעתו הי' על כל שטח אי מאנהעטען, כי כבר נסתמו כל הפרצות שבצד צפונית-מערבית של העיר, וגם נתוספו מחיצות העשויות בידי אדם על שפת החוף. בין גדולי הרבנים שכתבו תשובותיהם לעודד ולזרז תיקון העירוב, הי' הגה"צ רבי מיכאל דוב ווייסמאנדל זצ"ל.

בשנת תשי" נוסד ה"וועד למען העירובין" במאנהעטען בראשותו של הגאון רבי יונתן שטייף זצ"ל, אשר ערך קונטרס "תיקון עירובין" וקיצור ממנו הדפיס בשו"ת שלו (מהר"י שטייף סי' ס"ח).

בשנת תשי"א העיד הגאון מוהרי"א הענקין זצ"ל, "רבים משומרי תורה, וביחוד מחסידי פולין, מטלטלים פה בשבת ברחוב, וסומכים על ההיתר של הרב יהושע סיגעל ז"ל"⁶⁶.

בשנת תשט"ז שלח כ"ק הגה"צ האדמו"ר מקאפיטשניץ זצ"ל מכתב אל הגאון הגדול אב"ד טשערנאוויץ, בו כותב לו "מדוע לא השיב לי כתה"ר בדבר העירובין בפה מאנהעטען ניו יארק. שלחתי עוד בהיותי בתל אביב בקיץ העל"ט ע"י ציר נאמן לכת"ר כל התשובות בדבר זה, לפי דעתי נראה, אשר כל ת"ח שיזדקק לברר עפ"י דין תורה"ק היתר להוציא בש"ק מרשות לרשות בפה גיו יארק, יהא בטוח ממוכי הרבים שאין חטא בא על ידו"⁶⁷.

בשנת תשי"ט, לאחר שעברו מספר שנים והענין לא זו ממקומו, לקח עצמו לכך הרה"ג מוה"ר יוסף דוד מאסקאוויטש מסאסוב זצ"ל, אשר

⁶⁴ הכותב במכתבו (הנדפס ב"דברי מנחם" עמ' י"ז) שנענה בזה להפצרת כ"ק אדמו"ר מאמשינוב זצ"ל וערך אז את קונטרסו "הצעת תיקון עירובין לעיר מנהטן".

⁶⁵ הכותב בספרו "דברי מנחם" שכ"ק האדמו"רים מראדזין ומנאוואמינסק זצ"ל זירזו אותו לכך.

⁶⁶ נדפס ב"עדות לישראל" עמוד 151.

⁶⁷ נדפס בקובץ "שפתי צדיקים" ט', שבט תשנ"ז.

הדפיס את ספרו "תיקון עירובין" ושוב נתעורר הענין ונתקיימה אסיפת וועד הרבנים דניו יארק רבתי ביום כ' סיון לדון בענין העירוב.

בשנת תשכ"ב, כשהתאספו הרבנים דאגודה"ר בבית כ"ק הגה"צ אדמו"ר רבי מרדכי שלמה מבריאן זצ"ל לטכס עצה לתיקון עירוב במאנהאטען, העיר: "זהו ענין של שבת - שבת הוא בחינת נפש העולם, זהו ענין של פיקוח נפש. בדיני נפשות מתחילין מן הצד, כי מחפשים כל טעדיק כדי להקל".⁶⁶

כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל מנע את עצמו מלהתערב (בפומבי)⁶⁷ בפולמוס העירוב, מטעמיו ונימוקיו.⁷⁰

⁶⁶ מתוך רשימת חתנו הרב מנחם בריאר שליט"א, ה"ה אביו של כ"ק האדמו"ר מבריאן שליט"א.

⁶⁷ וכך כותב הגרי"ד מאסקאוויטש מסאטוב ז"ל, "אחר כל אלה שעברתי עיר מאנהעטען לארכה ולרחבה מבית ומחוץ, תכנתי את הקונטרס תיקון עירובין בקיצור גדול, לפי שדבר שאין בו סרכא א"צ מיעון ומשמוש, ושלחתי אותו לאיזה מהרבנים והצדיקים שליט"א. האדמו"ר מסאטמאר קרא אותי תיכף להיכלו. ומקדם נודע לי שהוא נוטה לשיטת הרבנים המתנגדים לתיקון עירוב בשביל ג' דברים אלו, מדוע לא עירבו בירושלים. ואין כאן בי"ד קבוע, ומחלוקת הפוסקים. וכששאל אותי האדמו"ר מ"מ לא עירבו בירושלים? אמרתי, ידע אני מאין מוצא השאלה הזאת אשר התירוצים מהתוסיו"ט בעבור השיור, ובהתפיש בעבור הצדוקים שלא הניחו, לא ישרו בעיניהם. וכך אמרתי: רבי, ואם ישאלו הורות הבאים, מ"ט לא עירבו במאנהעטען והוא רה"י מה"ת והי' באפשרות להציל רבבות מישראל מחילול שבת באונס וברצון, ויענו ויאמרו, בירושלים הצדוקים לא הניחו ובמאנהעטען הרבנים המתנגדים עכבו, והוטב בעיניו. ועל מה ששאלני דאין בי"ד קבוע, עניתי, 'מדוע אוכלין בשר ויש חשש דנבילה וטריפה' (מטעם 'שחוט'י חרץ' אם אינו תחת פיקוח האב"ד דמתא), ואמר לי תירץ שאין מגלין וכו', ואמרתי 'שידי' נמצאים בכל דור בע"ב יראי ה' בהצטרף גם רבנים יראי ה' ויעשו כולם אגודה אחת והוא הבי"ד קבוע. ועוד שאלתיו: היכן העירובין דכל עיירות אירופא אשר לדאבון נפשנו חרבו ואין בה איש, ואם לא נחזיק כאן במצות ומנהגים שאחזו בהם אבותינו במס"ג, אז מעט מעט חלילה ישתכחו מן הלב. ואם כ"ק הוא כמתנגד לת"ע, אז יאמר לי ואחזור בי, כי את ה' אני ירא לרבות ת"ח וצדיקי הדור, ואני את נפשי הצלתי. שעי' מעשה באתי לזה ואין מרגוע לנפשי. וענה אותי בשחוק קל על פי, 'אינני מתערב בזה', וברכני'. (גדפס ב"המאור" תשרי תשס"ו).

⁷⁰ הרבה דיו נשפך לאחורונה בביאור טעמים ונימוקים מדוע לא התערב בזה. ומה שברור הוא דכפירוש לאו מטעמייהו של ראשי הישיבות שסברו דעסקינן בשאלת חשש חטאת דאורייתא. משום שהתבטא כמה פעמים בברירות דלית לן רה"ר בזה"ו, כפי שגדפס ב"פסקי דברי יואל", וראה גם בעדות תלמידיו של הרה"ג בעל "בית ארזים" הגדפס להלן, מה שהשיב לו הגה"ק מסאטמאר זצוק"ל.

ונציין כאן עדויות נאמנות המסתברות, והם: א) דלא הי' ניחא לי' לסמוך באמריקא על עירוב שיסודו על מחיצות של גשרי מסילת הברזל וכיו"ב (שלא ע"י

סיפר" הגאון רבי טובי' גאלדשטיין שליט"א" ראש ישיבת עמק הלכה, שהרה"ג ר' יוסף דוד מאסקאוויטש שלח מכתב לכל רבני ניו יארק, שהיות והוא זכה בחסדי ה' להיות מהשרידים שניצולו מכבשן האש באירופא, לכן כדי להשיב לה' על תגמולוהי עליו, רוצה לזכות את הרבים ע"י תיקון עירוב בעיר, וממי שלא יקבל תשובה עד אחד עשר יום, שתיקתו תיחשב כהודאה והסכמה. לאור זאת נתקיימה אסיפת אגודת הרבנים, אך נבצר ממנו (מהגאון רבי טובי' שליט"א)

צוה"פ שנתקן במיוחד לעירוב, כי לפתע יכולים להשתנות ע"י שלטון העיר ויכשלו בה רבים, ובפרט בשעתו ומקומו בשפל מצב היהדות דא. ב) בשנותיו הראשונות בארד"ב כ"ק האדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל במלחמתו הגדולה נגד פורצי ומהרסי היהדות, שלאחר חורבן איירופא ה' נסיון הציונות בשיא תוקפה כידוע, והוא הגבר שעמד בראש המערכה להעמיד הדת על תילה, חשש ממחלוקות מיותרות עם ראשי הישיבות נשיאי אגודת"ר שהגיעו לאמריקא לפניו. ובפרט לאחר שכבר חלק קשות בכמה ענינים שנגעו לנפשו עם הגר"ם פיינשטיין זצ"ל שהקיל בהם, ה' מקום לחשוש פן יטענו שמחלוקתו עם הגר"ם הוא ח"ו נגדו באופן אישי, והראי' לכך כי את מה שהתיר הוא אוסר ואת אשר אוסר הוא מתיר. ג) זאת ועוד, עצם הדבר שהרב כשר ה' מראשי הוועד לתיקון עירובין, ה' טעם מספיק להגה"ק מסאטמאר זצוק"ל שלא להצטרף עמו מחמת שייכותו למורחי. הרי דכל א' מג' הטעמים הללו בפ"ע וכ"ש בצירוף כולם יחד, היו סיבה מספקת להיותו בשוא"ת בענין פולמוס העירוב בשעתו. ונאמנים עדותם של גדולי תלמידיו ונאמני ביתו החיים עמנו לאוי"ט, שעל עירוב הנתקן ע"י צוה"פ, ובשכונה חרדית, ושמונים עליו בעלי הוראה מובהקים, דבכה"ג ודאי ה' שמח על תיקונו.

ובענין ב"ד קבוע, כבר כתב הגה"צ מפאפא זצ"ל (שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר החשיבו לבעל הוראה מובהק ביותר). שאפשר למנות ע"ז ג' רבנים (כפי שהוזכר זאת גם בתשובתו "זיען יוסף" אור"ח סי' קצ"ה). ואכן לאחר התייעצותו עם האדמו"ר מסאטמאר השתוקק כל ימיו הגה"צ מפאפא לתקן צוה"פ בשכונתו, אלא שנמנע הדבר מצד בעלי זרוע בשנת תשל"ג כידוע. ואגב ראוי לציין הערה נפלאה ששמעתי מת"ח א' בשם כ"ק אדמו"ר ממנוקאטש שליט"א, שהמעין ומדייק היטב בתשב"ץ (ח"ב סי' ל"ז) בשאלה "אם יש חשש עבירה בתיקוני מבואות לתלמיד חכם", יבין דהשאלה היתה אי ת"ח רשאי לתקן בעצמו, או בעיני דוקא ב"ד. דאל"כ מהו הספק שיעלה על דעת השואל ה', אי כל ת"ח סגי לכך, או דבעינן וראוי הוא. אלא על כרחך דספיקו של השואל ה', אי כל ת"ח סגי לכך, או דבעינן מרא דאתרא או ב"ד קבוע דמתא. ועל זה השיב התשב"ץ, חס ושלום, אדרבה גמרא מפורשת היא דתמדיין על ת"ח דאפשר לו לתקן ואינו מתקן. ועי"ש בתשב"ץ שמוסיף דברים קשים נגד מי שלבו נוקפו בזה. וכן כתב בקצשו"ע (אור"ח סי' צ"ד אות כ"ד) ש"צריכין לעשות כל התיקונים ע"י רב מומחה ובקי", ולא הזכיר כלל רב דמתא או ב"ד קבוע. ועוד שהרי לגבי "עניני ממונות" מחזיקים היום בתי הדינים דידן כב"ד קבוע, ומאי שנא עירוב.

י) בעת אסיפת הרבנים לחיזוק תיקון העירוב דבאר פארק ביום ד' ויגש תש"ס בביהמ"ד סעודאהעל שהשתתפו שם כשלושים רבנים ומו"צ חשובים.

י" תלמידו המובהק של הגאון רבי אלחנן וואסערמאן זצ"ל, ותלמיד חבר של הגר"ם פיינשטיין זצ"ל.

להשתתף בה. למחרת כששאל את הגר"ם פיינשטיין זצ"ל מה נתחדש אתמול באסיפה, השיב, שהוא הי' מאד נסער ונרגז. ולשאלתו מדוע, השיב הגרמ"פ שכאשר נשא הגר"א קוטלער את דבריו, פתח ספר משכנות יעקב והקריא מתוכו רשימה של ראשונים שלדעתם אסור לעשות העירוב. ועל זה כבר לא יכולתי להתאפק - סיפר הגרמ"פ - והשבתי לר' אהרן, "מה אתם מביאים פה משכנ"י, הרי גם הבית יוסף והמג"א ידעו מהראשונים הללו ולא הכריעו כך להלכה, הלוא כולנו יודעים שהמשכנ"י לא נתקבל למעשה".⁷³

הגם שבאיירופא, גם אלו שהיו סמוכים על הוראת המשכנ"י⁷⁴ לא ביטלו את העירובין שהיו בעיירות ליטא, משום ד"אין בנו כח למחות"⁷⁵ ד"אם באנו לעכב לא לבד שלא יצייתו אלא נראה כמשתגעים",⁷⁶ אבל פה בגלות החדשה - אמעריקא - שעדיין לא נהוג עלמא הכא היתר פשוט לתקן עירובין, א"כ לדעתם הרי כאן נמצא וכאן הי' הזדמנות להנהיג איסור פשוט לקיים את הוראת המשכנ"י, כי הרי כאן יש בידנו הכח למחות, וכאן יכולים אנו לעכב מבלי שנראה כמשתגעים.

נראה כי בסברא הגיונית זו נתאחדו ראשי הישיבות מצאצאי יוצאי בית מדרשה של וואלאזין, ואליהם הצטרפו רבני ישיבת ר' יצחק אלחנן, ללחום מלחמת חרמה נגד תיקון עירובין.

ח"ל "הפרדס" (חוברת ג שנה נג): "הגאון הנודע הרי"ד סולוביצקי מבוסטון הצהיר: "אני מתנגד לתיקון עירובין, ועירוב באמריקה - משמעותו: ביטול איסור ההוצאה בשבת. מלבד סיבות שונות יש לי גם טעמים שבהלכה שבגללם אינני יכול לתת הסכמתי לתיקון עירובין".⁷⁷

⁷³ עדות שמענו מפי הרב י"ב שליט"א, מראשי העסקנים החשובים של היהדות החרדית, וז"ל, "שאלתי את רבי אהרן (הגר"א קוטלער זצ"ל), הרי בפולין הבית אפרים הי' הפוסק, ואף אחד לא פסק כהמשכנ"י. והשיב לי רבי אהרן בארשת חיוך על שפתיו, "הרי אנחנו נכדי ה'קצין אודה' (אחיו של המשכנ"י) ומוטל עלינו חובה לחזק את קרובינו". על כך השבתי חזרה בתמיה, האין יכולים לכופ את כלל ישראל שאינם צאצאיו, לנהוג עפ"י פסקו. ולא ענה על זה דבר".

⁷⁴ עי' בביאור"ה סי' שמ"ה ד"ה וי"א.

⁷⁵ מ"ב סי' שמ"ה ס"ק כ"ג.

⁷⁶ ערך השולחן או"ח סי' שמ"ח סעי' י"ח.

⁷⁷ "לא הי' ניחא לי" [להרי"ד סולוביצקי מבוסטון] מענין עשיית עירובין לעיירות, כי אמר, שבשעה שנחלקו הגאון בעל משכנות יעקב עם הגאון בעל בית אפרים אם

ברם, פוסק הדור דארה"ב הגאון האדיר מוהר"ם פיינשטיין זצ"ל לא סבר כמוהם שהסיבה שפסק המשכנ"י לא נתקבל הוא מחמת דלא הי' ה"כח למחות", אלא משום דמנהג ישראל היא שקבעה מאז ומקדם את ההלכה,⁷⁸ וכדעת הבית אפרים ש"אין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל, וכמוכח מתשובתו (או"ח ח"ה סי' כ"ד) בדמקומותינו נהגו בדין ודאי כשיטת רש"י דבעינן ס' ריבוא,⁷⁹ וחזר ע"ז כמה פעמים בתשובותיו דנהגין להקל.⁸⁰

אך עכ"ז הגר"ם פיינשטיין זצ"ל החמיר כידוע (לאו מטעמייהו) ולא הצטרף לדעת הרבנים המתירים, מחמת הברל יסודי אחר שביניהם. דהרי חזינן יסודם של גדולי הרבנים מהדורות הקודמים דנקטו כדעות המקילין בעירוב,⁸¹ ואילו מהלך הוראותיו של הגר"ם פיינשטיין זצ"ל בדיני רה"ר לגבי עירובין הוא לחומרא,⁸² כי הם מהלכתא רבתא לשבתא, והרי חומרותיו של האג"מ בהלכות שבת בכלל, ידועים.

נכון הדבר לסמוך על דעת הסוברים דבעינן ס' רבוא לשחיא רשות הרבים דאורייתא, היתה דעת הגר"ח מוואלאוין ז"ל נוטה לדעת המשכנתו יעקב, שאינו מן הנכון לסמוך על זה ("נפש הרב" להר" צבי שכטר עמו' ק"ע). ועי"ע בהערה 27 דלעיל.

⁷⁸ ולתשומת לב שבחידושיי להחמיר הדגיש שאופן הנידון בימינו בארה"ב לא הי' בו "מנהג" באירופא להתיר.

⁷⁹ "ז"ל האג"מ שם: "דמקומותינו נוהגין בהחלט כרש"י, שליכא דין רה"ר כשאין בוקעין ס' רבוא, שהרי נוהגין להתיר לטלטל בצוה"פ, שאין מועיל להתיר רה"ר בצוה"פ דבעינן דלתות. והוא משום, דבכל מקומותינו נוהגין כרש"י בדין ודאי, ורק שאיכא יחידים מת"ח שמחמירין לעצמן, ולאחרים הן עצמן עוסקין לתקן כל צורות הפתח שהיו בכל העיירות, כדי להתיר הטלטול וכו', ונעשה כן בכל בעיירות, אף שהיו הרחובות רחבות הרבה יותר מט"ז אמה. הרי שנוהגין כרש"י בהחלט אף לקולא".

⁸⁰ באו"ח ח"א סי' קל"ט ד"ה אבל למעשה. ושם ד"ה ולכאורה מוכח. ושם ד"ה ענף ו'. ובאו"ח ח"א סי' פ"ז ד"ה הנה כשהיו. וביי"ד ח"ב סי' ג' ד"ה הנה בדבר.

⁸¹ ראה לעיל הערה 35 הוראות הגאונים החידושי הר"ם, מהרי"א הלוי, ונפש חיה.

⁸² כמה מחידושי האג"מ לחומרא הם לא כפי שנקטו להלכה שאר הפוסקים שלפניו. ולדוגמא בדין ס' רבוא שנקטו הפוסקים להצריך את הס"ר להיות בוקעין באותו "רחוב", כמבואר בשו"ת משכנ"י בדעת המחבר, ובאשל אברהם (סי' שמה) ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סי' קפ"ה) ובשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' ג') ובשו"ת מנחת אלעזר (ח"ג סי' ד') כפי שנתבאר בארוכה בתשובת נכדו כ"ק אדמו"ר ממונקאטש שליט"א). וכ"מ בשו"ת מנחת שלמה להגרש"ז אויערבאך ז"ל (ח"ב סי' ל"ו). ועי"ע בס' תפארת יעקב ח"ב פרק ל"ט או"ק ל"ג שהוכיח מפורש כן משו"ע הרב והמ"ב והחזו"א עי"ש. ואילו בשו"ת אג"מ חידוש להחמיר לצרף ס"ר מ"כל רחובות העיר" יחד. ואע"פ שהגר"ם פיינשטיין עצמו כתב שדבר חידוש הוא (ואפילו שהוא עצמו לא פסק כן בתשובתו כשלשה חדשים לפניו (באג"מ סי' ק"ט) אלא כתב בפשיטות

לאור כל הנ"ל יסיק כל אחד, שרק אלו הנוקטים כהמשכנ"י (חוששני לחטאת) ה"י להם מקום לומר על הטלטול בעירוב שיש בו משום "חשש חילול שבת". אבל הגר"ם פיינשטיין לדרכו בקודש, אע"פ שסבר דיש להחמיר, עכ"ז לשיטתו אין מקום כלל לדון ח"ו את המטלטלים בעירוב כמחללי שבת⁸³ ר"ל, וכדחזינו מפורש בתשובתיו

יגם הא דנא יארק וברוקלין יש אולי מקומות שהם רה"ר דאורייתא, שהולכין שם ס' רבוא, ואם בגא יארק אפשר שאינו דאורייתא מצד היקף המחיצות לבד הגשרים, מ"מ בברוקלין אפשר יש מקומות שהם רה"ר". עכ"ז הכרע אח"כ עפ"י חידושו זה ופסק לאסור.

כתוצאה מחידושו הנ"ל, נזקק להוסיף לחדש עוד, שאת הס"ר שברחובות העיר מחשבין עפ"י אומדנא מחדשת שרק א' מתוך ד' או ה' מתושבי העיר נמצאים ברחובות, ולפ"ז שיעור החשבון שיהיו ס"ר ברחובות הוא, אם ישנם פי ד' או ה' פעמים אוכלוסין בכלליות העיר, שמספרו יוצא כג' מליון תושבים. ולא זו בלבד, אלא שלזה הוסיף עוד חידושו, שמספר הג' מליון יכול להתפור בשטח של י"ב על י"ב מיל, כגודל שטח מחנה ישראל במדבר.

והואיל וכל החידושים הללו, הן במספר ג' מליון, והן בשטח י"ב מיל, אין זכר למו בספרי הפוסקים הקדומים, ע"כ אין ודינו אסורות כלל, ואנן בידן נלך לבטח דרכינו עפ"י דרכי ההוראה המסורים לנו מרביתנו (ראה לעיל הערה 34), ע"ד שהורה הגה"ק בעל "דברי חיים" מצאנו ז"ע (בליקוטים והשמטות לח"ב סי' ג') בלשון קדשו, "אין צוני לחדש דבר שהוא נגד כל הפוסקים ראשונים ואחרונים".

⁸³ וע"כ רבים תמידים ושואלים על הסתירה שבין שיטתו לבין חתימתו על הכרוז שנתפרסם ע"י אגודת הרבנים וזו לשונה: "במושב אגודת הרבנים שהתקיים ביום ד' פ' בהעלותך ח"י סיון תשכ"ב, הוחלט להודיע ברבים את ההוראה שיצאה מאגודת"ר זה כבר, שאי אפשר בשום אופן לתקן עירוב במאנהעטען, ואסור לטלטל במאנהעטען אף אחר התיקונים שעשו, או שיעשו, איזה רבנים. וכל מי שיוסמוך על עירוב במאנהעטען יחשב למחלל שבת" עכ"ל. כרוז זה נתפרסם בחתימת הגר"א קאטלער והגר"ם פיינשטיין זצ"ל ועוד, ועל כך מקשין העולם, הרי תוכן כרוז הנ"ל סותרת את שיטתו שחזר עליה האג"מ בהרבה תשובותיו? דבשלמא חתימת הגר"א קאטלער זצ"ל מובנת היטב לשיטתו המבוססת על ה"חוששני לחטאת" של המשכנ"י, אך הגר"ם פיינשטיין הרי כתב מפורש שדעתו אינו כן? אמנם יש לציין, שהגר"ם פיינשטיין מתייחס באג"מ לכרוז זה באופן המעורר תשומת לב, כי זהו לשונו (ביר"ד ח"ג סי' קס"ב ד"ה הנה התשובה), "בי"ח סיון תשכ"ב נתאספו הרבנים באגודת"ר בראשותו של הגאון הגר"א קאטלער ז"ל וראשי הישיבות והודיעו ברבים שא"א בשו"א לתקן עירוב במאנהעטען ואסור לטלטל אף אחר כל תיקונים שעשו ושיעשו איזה רבנים", עכ"ל. הרי שהעתיק מילה מתוכן נוסח הכרוז הנ"ל מבלי להזכיר את עיקר תוקף האיסור הנזכר בו, דהמטלטל יחשב למחלל שבת, ר"ל. זאת ועוד, מה שהגר"ם פיינשטיין מצא לנחוץ לציין שהאסיפה וההודעה לרבים היתה "בראשותו" של הגר"א קאטלער, אומרת דורשינו. ובפרט שנקודה זו חוזרת על עצמה גם בכרוז אגודת"ר בחתימת הנשיא הגר"ם פיינשטיין משנת תשל"ט, בה מוזכר שהאסיפה בשנת תשכ"ב היתה "ביוזמתו" של הגר"א קאטלער. דמאי נפ"מ אם זה ה"י בראשותו ומאי קמ"ל שזה ה"י ביוזמתו. הרי סוף סוף כל קוראי הכרוז רואים תחתיה מיד את חתימתו הראשונה של הגר"א קאטלער זצ"ל.

דאף שלא הצטרף להרבנים המתירים, ברם הקפיד להדגיש שהוא מכיר בדעתם והרשות בידם⁸⁴ לתקן העירוב כי טעמי ההיתר הם מרובים ויש להם על מה שיסמוכו, ולכן אינו מוחה בהמתירים.⁸⁵ ובהא נחתין ובהא סלקין בס"ד.⁸⁶

* * *

ולסיומא דמילתא, אחרי שנתבהרה לנו תמונת כל יסוד ושורש הפולמוס בין מחייבי ושלולי תיקון עירובין בעיירות גדולות, נחזור נא לנקודת "פרשת הדרכים" בין דרך א' - מורשת וואלאזין "שלא לישא פנים בהוראה להכרעת רבותינו בעלי השו"ע", שמכוחה יצא המשכנ"י לחלוק על רבותינו "מגיני ארץ" המג"א והטו"ז, וקרא תגר

ובאמת ענין זה הוא א' מכמה הפליאות הדורשים מחקר רב (כי הטענה שכל הצטרפות הגר"ם פיינשטיין בחתימתו על הכרוז הנ"ל הי' מפני כבודו של הגר"א קאטלער, עדיין אינה מתיישבת כל צרכו) ועוד חזון למועד, כי אין מקומו במאמרו הנוכחי, ועי"ע להלן בהערה 86.

⁸⁴ ביום כ"ט אייר תשכ"ב, יצא מכתב מהרבנים ראשי וועד העירוב דמאנהעטען וזה לשונם, "אחרי שהתייעצנו עם שני גאוני התורה וגדולי ההוראה הגרים במנהטן, הגר"ם פיינשטיין שליט"א והגר"א הנקין שליט"א ע"ד התנאים שנכתבו ע"י הגר"א הענקין (הנדפס בס' "דברי מנחם" עמ' י"ד-ט"ו) ע"כ באו לידי החלטה לתקן העירוב בפועל ע"י אותם התנאים. ויש לשים לב שתאריך זה הי' י"ח ימים בלבד קודם יציאת הכרוז הנ"ל מטעם אגודה"ר, ועי' בהערה דלעיל.

⁸⁵ "ביארתי באורך שודאי יש טעמים גדולים להתיר לתקן במאנהעטען, אבל כיון שיש גם טעמים להחמיר כפי שביארתי שלא מבורר מנהג נגדם ומצד החשש שלא יתירו במקומות שא"א לתקן כדהוכחתי מירושלים, איני רוצה להצטרף להמתירים, אף שאיני מוחה בהמתירים, מאחר שהטעמים להתיר מרובים, ומצד החשש שהוכחתי מירושלים, בדיעבד בשיעורו הרי הי' מותר, וכיון שהם סוברים להתיר אף אחר שראו מה שכתבתי באג"מ סי' קל"ט, בודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים, ובעלי נפש יראי ה' שיחושו להטעמים להחמיר שכתבתי לא יטלטלו" (הפרדס, שנה ל"ג חוברת ט', תשי"ט).

"כבר אמרתי שאין בידינו למחות ביד המקלין, וכשיתקנו הרי הי' מותר לאיזה שיטות. גם הם רבנים גדולים ומי ימחה בהם מכיון שסוברים לפי הכרעתם שיכולין לתקן, והם ראויים להוראה. אבל אני בעצמי איני יכול לסייע בזה... אבל רבנים הסוברים שיש לתקן, רשאים לעשות כמו שהם סוברים" (אג"מ או"ח ד' סי' פ"ט).

"...שכתבתי שאני אוסר, כדביארתי באריכות בספרי (אג"מ ח"א דאו"ח סי' קל"ט) אבל אין בידי למחות כשנמצאו רבנים שראויים להוראה שאף שראו מה שכתבתי אם מ"מ הם מקלילין" (אג"מ יו"ד ג' סי' קס"ב).

⁸⁶ ואל יתמה הקורא מדוע לא המשכנ"י את השתלשלות פולמוס העירוב מכאן ואילך, כי הפולמוס שהתרחש בפרשת העירוב בברוקלין (תשל"ט - תשמ"א), הי' מעורב בכמה וכמה מעשי זיוף והונאה בנוסחאות הכרזים ובחתימות הרבנים, וה' הטוב יכפר, ואכזהמל"ב.

על מנהג ישראל דלאו שפיר עבדי וחוששני לחטאת, וממנה פנה וממנה יתד של כרוז האיסור החמור משנת תשכ"ב, ובין דרך ב', דרך-המלך, "שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל" וכבר "קיימו וקבלו עליהם חכמי הדור לשמור ולעשות כהכרעת המחבר והרמ"א" ונושאי כליהם⁸⁷ שפסקו דאין לנו רה"ר בזה"ז, שממנה פנה וממנה יתד לפסק גדולי התורה בעלי ההוראה המובהקים דידן לתקן עירוב המתיר הטלטול, אף בארץ לא זרועה כארה"ב דאמריקא.

ובעומדנו בפרשת הדרכים, זועקת השאלה מאליה, כיצד מעיזים לבוא בטענות על הציבור הק' דבארא פארק ההולכים ב"דרך המלך", היתכן ש"אינם נושאים פנים" (לבטל עצמם) להוראת ראשי הישיבות של דור האחרון בראשות וביחמת הגר"א קאטלער זצ"ל, שהכריזו ע"י אגודה"ר, דהמטלטל יחשב כמחלל שבת ר"ל? בו בזמן שכל יסוד ושורש הוראתם מושתת על מורשת ואלאזין "שלא לישא פנים בהוראה אף לבעלי השו"ע". "יציבא בארעא וגיורא בשמי שמיא"???

על הגילוי הדעת האחרון "שלא לטלטל כמאז ומקדם", תשובתינו: מאז ומקדם נתגדלנו ונתחנכנו על ברכי מורשת "דרך המלך" להתבטל ולהשתעבד לדעת רבותינו והוראתם, שלא לזוז וזיז כלשהו מנו"כ השו"ע מגיני ארץ. ולכן, בעצם טלטולינו ברחובה של עיר המתקנת בצוה"פ⁸⁸, אנו מוכיחים כי "נושאי פנים" אנחנו. נושאים אנו בעוז ובגאון את דגל מחנה אפרים, הוא הדגל אשר עליו חרוט "שאין לערער ולהרהר אחר המנהג כלל" כהמג"א והט"ז בדעת השו"ע והרמ"א. עצם הטלטול ברחובותינו היא הנפת דגלנו בריש גלי, להודיע, שלא יבושו ולא יכלמו כל החוסים והסרים למשמעת רבותינו החת"ס והד"ח ושאר גדולי ישראל אשר התבטלו להוראת רשכבה"ג ה"בית אפרים", ומפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים.

ומכאן מודעה רבה, שמטרת קונטרס זה הוא לבאר ולהבהיר את שורשי שתי המסורות שהתחילו להתחלק לפני כמאתיים שנה, כדי שיוכל כאו"א לשאול את עצמו, לאיזה מסורה הוא ואבותיו שייכים. וכל המקדש שביעי כראוי לו, איש על מחנהו ואיש על דגלו, ינהג עפ"י מסורת אבותיו ביסוד ושורש מחלוקת לשם שמים זו שסופה להתקיים עד ביאת משיח צדקינו בב"א.

⁸⁷ עי' מש"כ בפתחי תשובה (חור"מ סי' כ"ה ס"ק ב') דלא רק המחולק על המחבר והרמ"א מיקרי "טועה בדבר משנה", אלא גם על הש"ך והסמ"ע כשאינם מחולקים ביניהם. וכן פסק בנתיבות המשפט (שם ס"ק כ), ופשוט דה"ה גם על המגיני ארץ בשו"ע א"ח.

⁸⁸ ראה להלן "ההוראה בקדושה" של הרב המובהק בדור לפנינו. בס' "קנה וקנמון".

עדות ממקור ראשון בדעת הגה"ק מסאטמאר זצוקלה"ה

צבי וועבער

461 Bedford Ave. Brooklyn, N.Y. 11211 Tel: (718) 387-7702

מייסד "חברה הצלה"

גזבר ונאמן מוסדות "חסד לאברהם" במידון

בעזה"י

הנה ידוע אמרם ז"ל (יבמות צ"ו:) עה"פ אגורה באהליך עולמים, אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעזה"י. דאר"י משום רבי שמעון בר יוחאי, כל ת"ח שאומרים דבר שמועה מפיו בעזה"י שפתותיו דוכבות בקבר. היות ובעזה"י מתבדרין בעלמא דשיקרא הדין, כל מיני שמועות שונות ומשונות בשם צדיק אמת, אשר נשמחו בגני מרמים ואינו יכול להכחישם מעולם האמת, ומרגיש אני אחריות וחובה עלי שלא אשא עון "אם לא יגיד" ח"ו, ע"כ הגני הח"מ בזה להעיד עדות אמת, ויעמוד לי זכות פרסום דבר השמועה האמיתית שזכיתי לשמוע מפה קדשו, ויה"ר ששפתי פי צדיק ידוכבו בקבר להמליץ טוב עלינו ועכ"א.

בשנת תשי"מ, נתבקשתי ע"י מו"ר הרה"ג מוהר"ר דוד קליין זצ"ל בעמח"ס "בית ארזים", שלמדתי אצלו כמשך שש שנים, להוליך לכ"ק הגה"ק אדמו"ר מסאטמאר זצוק"ל כדור הלכה שכתב לאסור לנשים לצאת בתכשיטין, משום דה"י ס"ל למו"ר דבניו יארק הוי רשות הרבים דאורייתא.

כשעשיתי שליחותי ונכנסתי אל הקודש פנימה עם הכתבים, אמר כ"ק אדמו"ר זי"ע שאכזא אליו לאחר כ' או ג' ימים. כשכאתי, שוב ביקש ממני עוד ב' וג' ימים. כאשר חזרתי עזה"י, נענה כ"ק אדמו"ר ואמר לי בתקיפות, "אין לנו היום רשה"ר דאורייתא, וע"כ כשום אופן א"א לאסור נשיאת תכשיטין".

שאלתי, היכן עוד ישנו כרך גדול כמו ניו יארק, שיש בה הרבה יותר מס' ריבוא. והשיב לי, הששים ריבוא צריכים להיות דוקא ברחוב אחד, ולא בהצטרפות כל העיר.

וע"ז שאלתי, הרי יש רחובות שעוזרים בהם מספר עצום של קאר'ס ופרע'ס. וע"ז השיב לי, דזה לא נחשב, משום דבעינן דומיא דדגלי מדבר, וכמדבר הלכו דגלי.

ושאלתי, הרי ברחוב "טיימס סקווער" מתאספים עם-רב בתחילת השנה (למספרם). והשיב לי, שזה שמתאספים שם המון-עם פ"א בשנה, אינו כלום, כי רה"ד הוא רק אם ששים רבוא בוקעין בו "בכל יום", כמפורש בשו"ע.

אח"כ לקח כ"ק אדמו"ר מסאטמאר זי"ע עם בידו, וכתב בפני תוכן דבריו אלו על ג' או ד' שורות, ונתן בידי שאסמור ואת למו"ר הנאון ר' דוד קליין ז"ל, וכך עשיתי.

ובזה יצאתי ידי חובתי לברר מקחו של צדיק, לקיים ואגורה באהליך עולמים. וע"ז באע"כ לכ"ק צדיק אמת ותוחמו של הקב"ה אמת, ר"ח אדר ב' תש"ס לפ"ק.

צבי וועבער

שו"ת תשב"ץ

אם יש חשש עבירה בתקוני מבואות לתלמיד חכם?
חס ושלום! אבל הזריז בזה הרי זה משובח.

אדרבה, הם תמהים בגמרא על מי שאפשר לו לתקן ואינו מתקן. דאמרין בפ' הדר (עירובין ס"ח ע"א) א"ל רבא בר חנן לאביי מבואה דדיירין בה תרי גברי רברבי כרבנן, לא ליהוי ליה לא עירוב ולא שתוף. א"ל מאי אעבוד, מר לאו ארחיה, אנא טרידנא בגרסאי, אינהו לא משגחי. ונראה מכאן, שאלמלא טרדת הגרסא, דרך ת"ח הוא לתקן.

ומי שלכו נוקפו בזה,
הדינשות גמורה היא או מינות נזרקה בו.
וזכות גדולה היא למתקן.

ובפ"ב דביצה (ט"ז ע"ב) גבי מערבין עירובי חצרות כיו"ט,
אמרין התם במאן דאורי לאיסורא הויא הוראה לקלקולא
משום דמתקלקלי בה רבים ובאים לטלטל בלא עירוב:

(חלק ב סימן לו)

קונטרס קנה וקנמון

ע"ד היתר הטלטול בצוה"פ

- ♦ אי ראוי לבעל נפש להחמיר ♦ ביאור שימת שו"ע הרב
- ♦ כוונת התשב"ץ ♦ גדר "אינו מודה בעירוב" בזמנינו
- ♦ משמעות הקפדת טלטול האר"י הק' וה"כני יששכר" זי"ע

מאת

הרב הגאון המובהק

הגה"צ מו"ה **חנוך הענך פאק** זצ"ל הי"ד

דיין ומו"צ דק"ק קאשוי

בעמח"ם זכרון יוסף

הסכמת

הרב הגאון האמיתי שר התורה ועמוד ההוראה פאר הדור אביר החכמים
רשכבה"ג בקש"ת מו"ה **שמואל ענגיל** זצוק"ל אבד"ק ראדומישלא

הנה כבוד ידידי הרב חו"ב בכל חדרי תורה מורה מובהק כש"ת מוריני
חנוך הענך פאק שליט"א מו"צ דפה רוצה כעת להוציא לאור עולם עוד חיבור
מחידושו היקרים הנקוב בשם קנה וקנמון, הגם כי הוא באמת אין צריך לשום
הסכמה, כי כבר מפורסם למורה מובהק ומוסמך והוראתו הוא
בקדושה, וקני ת"ח כ"ו שמזקינן דעתן מיושבת עליהם, עכ"ז באתי להגיד כי
דבריו הם דברים חידושים וברורים ובטח יתענגו מחיבורו כל ת"ח שבדור ויתרכה
עיניו כבוד התורה.

ולרא' באעה"ח יום ג' וישב שנת תרצ"ה לפ"ק קאשוי יצ"ו.

הק' שמואל ענגיל

אבד"ק ראדומישלא

ראיתי להעלות פה, דהנה בחידושי זכרון יוסף (אות ער"ה) הבאתי מס' בית מאיר, דבעל נפש יחמיר על עצמו שלא לטלטל בעיר המתוקן בצוה"פ, משום דברשות הרבים לא מהני צוה"פ, א"כ עיקר ההיתר לסמוך דבזה"ז ליכא רה"ר משום דאין ס"ר בוקעים בו, ע"כ בעל נפש צריך לחוש להפוסקים דהוי רה"ר בזה"ז, וא"כ לא מהני התיקון דצוה"פ. ואני כתבתי שם, דלפי המבואר ב[שו"ע] הרב בעל ה[תניא] ז"ל דמה"ת מהני צוה"פ אף לרה"ר, א"צ להחמיר בזה עי"ש. ועי' בס' משנה ברורה סי' שס"ד דעושה מחלוקת הפוסקים אם מהני מה"ת צוה"פ לרה"ר עי"ש. ונראה דאע"פ זה אין צריך להחמיר, כיון דהוי ספק ספיקא, א' שמא אינו רה"ר, ב' את"ל דהוא רה"ר, שמא צוה"פ מועיל לרה"ר מה"ת, ותו מותר מספיקא דרבנן שמא אינו רה"ר, כמבואר ספק ספיקא זו בש"ך בכללי ס"ס אות ט"ז. ועי' בס' תוספות שבת סי' ש"ג סכ"ג ובחי' ליו"ד אות רפ"ב.

אולם האמת מה שכתבתי בחידושי שם אות ער"ר, דהעיקר בזה כרבינו התניא ז"ל, דלכ"ע מהני צוה"פ לרה"ר מה"ת, וכל דברי המ"ב בזה בטלים נגדו. אך שם קצרתי בזה, ע"כ הקשה לי הה"ג מוה"ר יקתיאל יהודא הכהן גראס נ"י מק"ק סעליש יע"א, הרי המשנה ברורה לא כתב זאת מדעת עצמו רק מהר"ף והרא"ש. ע"כ אבארו פה על נכון.

דהנה מדברי רבינו התניא ז"ל שם מבואר בפשימות, דצוה"פ מהני לרשות הרבים מה"ת לכ"ע, כמו שהביא שם מקור לזה מס' שס"ב, מבואר דזה פשוט לדעתו הקדושה מהא דסי' שס"ב. והמשנה ברורה סובר דדוקא לדיעה ב' דסי' שס"ד דסני ברלחות ראויות לנעול מועיל צוה"פ מה"ת, אבל לדיעה א' דצריך דלתות נעולות בלילה, לא מהני צוה"פ אף מה"ת עי"ש. ולכאורה לא ארע אידך תלה זה בזה. אך נראה מדבריו שם כיון דפוסקים אלו הביאו לשון רבי יוחנן שאמר ירושלים אלמלא דלתותי' ננעלות בלילה חייבין עליה משום רה"ר. אולם עי' בתוס' דף כ"ב ד"ה והא, לפי תירוץ א' שם הי' לירושלים צוה"פ, אע"כ אלמלא דלתותי' ננעלות בלילה הי' חייב משום רה"ר משום דרכים העוברים מבטלים מחיצה דצוה"פ, אבל בסוף שם כתבו דלפי פ' אחר שפירשו בדף ו' ניחא. וכונתם בזה, דלפי מה שהעלו שם דמבוי רחב י"ג אמה ושליש המפולש לאורך רה"ר דינו ממש כהרה"ר הרחב ט"ז אמות עי"ש, א"כ פסי כיראות דמפולש י"ג אמה ושליש לאורך ולרוחב הרי ע"כ מפולש לאורך רה"ר ודינו

ממש כרה"ר רוחב ט"ז אמות, וא"כ שפיר מקשה עליו מירושלים. ולפ"ז באמת לירושלים לא הי' צוה"פ, אלא היתר דלתות בלא צוה"פ, ואם לא הי' נגעלות בלילה הי' הילוך רבים מבטל היתר זה, ולפ"ז הילוך רבים לא מבטל אלא היתר דלתות בלא צוה"פ, או פסי בידאות, אבל צוה"פ לא נתבטל ע"י הילוך רבים. וכן כתבתי בקצרה כחי' אות רע"ד דזה דעת רבינו התניא ז"ל.

ומעתה מכל הפוסקים שהעתיקו כרבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותי' נגעלות בלילה חייבין עלי' משום רה"ר, אין שום ראי' נגד דעת רבינו התניא ז"ל, דהרי לירושלים לא הי' צוה"פ כנ"ל, ואהא דמבוי ניתר בלחי וקורה או בצוה"פ כתבו הר"ף והרא"ש אבל רה"ר לא מערבין אלא בדלתות [והיינו דמדרכנן לא מהני לה צוה"פ אלא דלתות], ואח"כ כתבו והוא דנגעלות כלילה דאר"י ירושלים אילמלא דלתותי' נגעלות בלילה חייבים עלי' משום רה"ר, דמשם מוכרח דראויות לנעול לא מהני אלא נגעלות דוקא, ושם חייב משום דלא הי' צוה"פ, אבל אם יש צוה"פ אסור מדרכנן אם אין נגעלות, דעכ"פ מוכח דראויות לנעול לא מהני אלא נגעלות דוקא. ומעתה אין שום פוסק קדמון נגד דעת רבינו התניא ז"ל בזה [וכאמת לחשוב דהרי"ף והרא"ש ועוד פוסקים ראשונים במקום מקור הדין הם נגד דעת רבינו התניא ז"ל הם מלהזכיר ואין להעלות כן על דעת אנושי. והמשנה ברורה שחשב כן, שפיר כתבתי דבריו במלים].

והנה הרב הנ"ל הביא מדברי השלמי גבורים בשם ריא"ז פ"ק דעירובין. אולם המעיין שם יראה דמתחלה כתב מבואות של כרכים כו', הרי המבואות הללו הם רה"ר גמורה, ואח"כ כתב ואע"פ שעשו להם צוה"פ והעמידו בהם דלתות הרי הן רה"ר עכ"ל. הרי בזה לא כתב רה"ר גמורה כמו מתחילה, ע"כ שפיר י"ל דבזה לא הוי רה"ר מדאורייתא אלא מדרכנן.

עוד כתב לי הרב הנ"ל דבהגהות אשר"י כתב דאף לרש"י דלא הוי רה"ר, מ"מ לא ניתר אלא בדלתות. הנה אילו הי' כתוב כן בהגהות אשר"י, הי' דבריו תמוהים מאור, דהרי מבואר להדיא ברש"י בכל הסוגיא דדף ו' דהא דרה"ר לא ניתר אלא בדלתות אינו אלא אם ס' ריבוא בוקעין בו. אך האמת דלא כתוב כן כלל בהג"א כהדיא ע"ש. ומעתה אחר שאין לנו שום פוסק קדמון מפורש נגד דעת רבינו התניא ז"ל בזה, בודאי דכן הלכה בפשימות דרך מדרכנן לא מהני צוה"פ לרה"ר, וא"כ שפיר כתיבנא דלענין דרכנן אף בעל נפש יכול לסמוך על המקילין דאין לנו דה"ר.

ומעתה י"ל דכל האחרונים שחדרו בזה חרדה גדולה מכח המעבר לרבים, הוא משום שלא נחתו לסכרת רבינו התניא ז"ל דצוה"פ לא נתבטל מה"ת מכח מעבר לרבים, ע"כ ה' להם בזה חשש איסור תורה, אבל לפי מה שגילה לנו רבינו התניא ז"ל דלכ"ע עכ"פ אין בזה חשש איסור תורה, באמת אין מקום להחמיר.

עוד כתב לי הרב הג"ל, דפוסקים כתבו דיחמיר לעצמו דהוי רה"ר, ועל כרחך הכוונה לענין הדבר המותר בכרמלית ואסור ברה"ר כגון בצוה"פ. והנה גם רבינו התניא ז"ל סימן שמ"ה סס"א כתב דיר"ש יחמיר על עצמו, דאף בזמנ"ז הוי רה"ר. ויראה נא בדבריו כפי' רנ"ב ס"ח שכתב, דבזה"ז אין איסור כלל לצאת עם חפץ ערב שבת סמוך לחשיכה משום דלא הוי רה"ר, ולא כתב שיר"ש יחמיר, רק אדרבה כתב אין איסור כלל. מבואר דשום אדם א"צ להחמיר. ובסי' שכ"ה ס"ד פסק בסתם, דבמקום מצוה מותר לומר לנכרי שיוציא מרה"י לרה"ר שלנו, משום דשבות מותר במקום מצוה. ובק"א לסי' רנ"ב ס"ק ב' כתב, דבהפסד מרובה מותר זאת, ושם צריך מקום מצוה או הפסד מרובה משום דשבות מותר לא הותר אלא בזה. אבל אם יר"ש צריך להחמיר דהוי רה"ר, א"כ לא הוי שר"ש. ושם בק"א כתב דאף מי שירצה להחמיר ברה"ר שלנו כהפוסקים דהוא רה"ר, מ"מ כדאי הם המקילים לסמוך עליהם בהפסד מרובה שהמה הרבים ופשט המנהג כמותם עכ"ל. הנה כתב דמי שירצה להחמיר, ולא כתב כלל דיש מי שצריך להחמיר, ועל כרחך דהוא כמו שכתבתי, דבדרבנן א"צ כלל להחמיר בזה.

עוד הביא לי הרב הג"ל מכמה מקומות שו"ע התניא ז"ל, דאף במילי דרבנן מחמיר. ובאמת אין ראי' כלל, דשאני בזה דהמקילין רבים ופשט המנהג כמותם כנוכר לעיל מק"א [וכן מבואר במ"ז ומג"א סי' שמ"ה דהמקילים הם רוב בזה, והמשנה ברורה שם הוסיף להביא עוד פוסקים מחמירים בזה, אבל אף לפי חשבונו לא רבו המחמירים. ובאמת גם מקילים יש עוד מה שלא חשב, כגון תשובת גאון המובא באשכול].

ומעתה על כרחך מה שכתב רבינו התניא ז"ל סי' שמ"ה הג"ל, דיר"ש יחמיר לעצמו, היינו רק לענין דאורייתא, כגון למלט לתוכה מקרפף, עי' ריש סי' שמ"ו, או לענין שביתת בהמה דמבואר במג"א סי' ש"ה דבכרמלית מותר וברה"ר הוי איסור תורה [ואולם בזה עי' בחבורי זכרון יוסף אות קצ"ג], או לענין

המבואר בסי' שי"א ס"ב ובסי' ש"ח סי"ח עי"ש. וכן י"ל בדעת שאר הפוסקים שכתבו להחמיר בזה לעצמו, ועכ"פ דעת התניא ז"ל ברור שהוא כן וכמו שנתבאר.

עוד האריך הרב הג"ל בענין הלכה בדברי המיקל בעירוב, שאין זה אלא כדיעבד או בשעת הדחק. ובאמת אני לא באתי כלל מכח זה, דכ"ז אין צריך אלא ביחיד נגד רבים, אבל בזה לפי הג"ל בק"א דהמקילין רבים והמנהג כמותם, הלא בכל התורה ואפי' באיסור תורה הלכה כרבים, והיכא דהמנהג כן הלכה אפילו ביחיד כנגד רבים אפילו באיסור תורה, כמבואר במג"א סי' תר"צ, כ"ש כאן דהוי תרתי, "רבים", ו"מנהג", ו"לענין דרבנן". ובדברי התשו' תשורת ש"י שהובא בחי' אות ער"ה, כודאי פשוט וברור כמו שהבנתי, דהביא דברי הבית מאיר דבעל נפש יחמיר משום דשמא הלכה כפוסקים דהוי רה"ר בזה", ע"ז כתב כיון דיש פסק מגאון שלא נתפרסם דלא הוי רה"ר, א"כ כודאי דכן הלכה עפ"י המבואר בחו"מ, א"כ אין צריך להחמיר בשביל זה, אך כתב שאר טעמים להחמיר כמבואר בחיבורי שם. אולם אני כתבתי דכלאו הכי אין מקום להחמיר בזה מכח הפוסקים דהוי רה"ר, ומכח ג' טעמים אשר כ"א בפני עצמו כדאי להתיר, א' דהוי בזה הפלוגתא בדרבנן, ב' דהמקילים הם הרוב, ג' דהמנהג כהמקילין וכנ"ל.

ובספר ברכי יוסף סימן שס"ג הובא תשב"ץ שכתב ומי שלבו נוקפו בתיקון עירוב, הדיוטות נמורה היא או מינות נזרקה בו עכ"ל. ולפמ"ש הדבר מוכן, כיון דעפ"י חוט המשולש אין לחוש בזה להמחמירים כנ"ל, ע"כ מי שאף זה לא די לו ורוצה להחמיר, שפיר יש לחוש בו כנ"ל. ובס' שבילי דוד סי' שס"ג הביא דברי הברכי יוסף בשם תשב"ץ וכתב, אבל במקום שיש רה"ר מפולש רחב ט"ז אמות מתוקן בצוה"פ, המחמיר קדוש יאמר לו עכ"ד. אולם מסתימת לשון תשב"ץ מבואר דמיירי בסתם תיקוני מבואות, וסתם מבואות היינו אפילו רחבים ט"ז אמות, וסתם תיקון הוא צוה"פ כנודע. ועל כרחק שהוא כמו שכתבתי.

[ועפ"י הג"ל דבר שאין בו חשש איסור תורה, הרוצה להחמיר נגד רוב פוסקים וגם נגד המנהג, יש בו חשש מינות, י"ל גמי בהא דמבואר בסס"י רנ"ז דכל מי שאינו מאמין בדברי חכמים ואוסר אכילת חמין בשבת, חיישינן שמא אפיקורס הוא. ולכאורה קשה מאי קמ"ל בזה, הלא בהדיא מבואר כן ביו"ד סי' קי"ט ס"ז

דמי שאינו מאמין בדברי חז"ל הוא מומר לכל התורה כולה. אך נראה דאף שכ' הרמ"א שם דהממנה דידן שרי לכ"ע הוא לאו דוקא, דלרמב"ם ומחבר אסור, דלשיטתם לא מהני טח בטיט כמבואר במג"א שם, אך כיון דעפ"י רוב פוסקים ומנהג הוא מותר כמבואר ברמ"א סי' רנ"ד ס"א, וחשש איסור תורה לית בזה, ע"כ מי שרוצה להחמיר בזה חשיב אינו מאמין בדברי חכמים ויש בו חשש מינות].

ועיין בספר נימוקי או"ח סימן שצ"ד שהביא משער הכוונות שהקדוש האר"י ז"ל נשא בעצמו בצפת על סמך תיקון עירובין. גם הביא שם מכ"ק זקינו בני יששכר ז"ל שבכל עיר שהוחזק בסוב תיקון עירובין נשא בש"ק במכוון, שלא יהי' בכלל מי שאינו מודה בעירוב. ומעתה מי לנו בעל נפש גדול מנאונים וקדושים הנ"ל שלא חששו כלל להחמיר בזה, והיינו ממעם שביארת.

"קונטרס השולחן"

מהגאון הגדול הנודע רבי אברהם חיים נאה זצ"ל

בנוגע למה שנדפס בשו"ע-הרב (ס' סמ"ה סעי' י"א) "וכל יד"ש יחמיר לעצמו"

"נדפס קאפוסט תיבות 'וכל יר"ש יחמיר לעצמו' נדפסו בחלאי עיגול במאמר מוסגר. וכן נדפס טשערנאוויץ נדפס ממס כמו נקאפוסט. ולפ"ז אפשר שהמאמר המוסגר הזה אינו מרבינו ז"ל אלא הוספה, ולכן אין עליו ציון במראה מקום צין כל המ"מ, אלא ציון מיוחד בכוכב שהוסיפו אח"כ המאמר והציון... ובקונטרס אחרון צ' בסי' רנ"ב כתב רבינו צוה"ל, 'ואף מי שירצה להחמיר צרה"ר שלנו בהאומרים שיש לו דין רה"ר', ולא כתב 'ואף שיש ליר"ש להחמיר' כו'. מכל זה נראה דמה שכתוב כאן 'וכל יר"ש יחמיר לעצמו' הוא מאמר מוסגר, כמו שנדפס נקאפוסט, והוא הוספת מהרי"ל [אחי רבינו]..."

לקט מילי דחסידותא

באר מים חיים

עירוב מורה שהוא לערב ולקשר כל בחינות המדות שהם בחינות דין ורחמים. אשר האפיקורסים אומרים מי שברא זה לא ברא זה, מי שברא טוב לא ברא רע, מי שברא אור וכו' כנודע. וערוב ידוע מכוונת הארז"ל שהוא ע"ב רי"ן, ע"ב מספר חסד ורי"ו מספר גבורה, ועשה שלמה משניהם תיבה אחת להכחיש אמונות הכוזבות, וליחד שמו יתברך בכל המעשה, הן בחסדים הן בדינים, כי כולם מא-ל אחד נתנו ואין יחיד כיחדו, ועי"ז מתכללים הדינים בחסדי ה', ויורד רוב ברכה ושפע מחי העולמים ב"ה לכל העולמות עליונים ותחתונים. וע"כ אמרו אליו, בני אם חכם לבך, כי תיבת חכם מורה על יחוד עשר ספירות הנזכרים, כי הכ' מורה על כתר עליון והמ' על מדת המלכות, שאותיות הללו נתונים בראשיהם, והח' מורה על שמונה ספירות אשר ביניהם והמיוחד הוא הנקרא בשם חכם, כי זה הוא החכמה האמתית ליחד ולחבר ארץ לשמים לקשט את הכלה בחינת חכמה תתאה וחכמה עילאה ליחד הכל לאחד. (פ' יתרו, אופן ג')

חידושי הרי"ם

"מחלוקת של קודח נקרא 'חצרות', שאמרו חז"ל בשעה שתיקן שלמה המלך ע"ה עירובי חצרות יצאה ב"ק ואמרה אם חכם בני וכו'. וקשה מה חכמה יש בעירובי חצרות. ונראה דחכם עיניו בראשו ורואה תכלית כל דבר, וכשארדם דבוק בצדיק אמת, יכול הוא לעלות למדרגת הצדיק. וזה תיקן שלמה המע"ה שלכיות שיש בידי אחד יכולים להצטרף אנשים הרבה ולמלטל בכל המקומות וכולם לא' נחשבים. ובקרה כ' ויקח ותרגום ואתפלג, שנחלק משאר השבטים ולא הודה בזה שאדם יכול לדבק בצדיק ולהגיע עי"ז למדרגתו אלא לדעתו כל א' הוא בפ"ע. נמצא לא הודה בעירוב ונשאר חצרות בלי עירוב, פי' כמו בתי החצרים שאין להם חומה, לפיכך נקרא מקום מחלקות חצרות. (שיח שרפי קודש ח"ב)

דרך אמונה

"...זה ה' מחלוקת קרה, כי כל העדה כולם קדושים באומרם שעיקר מעשה העבודה לעשות המצוה כנאמר בתורה [שבכתב], ואין לאדם להוסיף שום מדייל' שום חסידות וגדרים וסייגים, כי בתורה כתיב לא תוסיפו, ואין להוסיף על מאמרו יתברך, וגם אם התורה צריכה עוד ע"י תושבע"פ חוץ התושב"כ א"כ אין לנו תורה אחת רק שני תורות... וע"ז רמזו באומרם כולנו שמענו בסיני, כלומר כפי ששמענו כן אנו צריכים לקיים [ולא יותר]. אבל כאמת הדברים שתושבע"פ נחלקים לד' ענינים, א' דברים שהם מדאורייתא מ"מ נקרא' דברי סופרים, כגון דברים הגלמים ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהם... ב' הלכה למשה מסיני, זה נקרא ג"כ תושבע"פ... ג' דברים שהם לגמרי מדרבנן... ד' דברים שגזרו רבנן משום סיג וגדר למצות התורה, כמו... עירובי חצירות, משום שדומה לרה"ר ושאר הרבה גזירות חכמים משום סיג וגדר... ובמדרש רבה פ' תולדות כתב ח"ל, וישמור משמרת מצותי חוקותי ותורותי, ר' יוחנן אמר אפי' עירובי חצירות ה' אברהם יודע, תורותי, שתי תורות, שקיים אפי' מצוה קלה שבע"פ. שקרה אמר, שעיקר הוא אמונת השי"ת [רק] במה שכולנו שמענו בסיני, בדבר זה שזה כל קהל... שבתוכם ה' ומאמינים בו יתברך וא"צ לשום תורה יותר... כולנו שמענו בסיני אנכי ולא יהי' לך ואנחנו חזקים באמונתו יתברך ואין צריכים שום חיזוקים יותר, ומשרע"ה השיב להם, כי...ולתם לא תיתכן האמונה".

(פ' קרח)

"בשעה שתקן שלמה עירובין אמרו חז"ל וכל נתיבותיה שלום, שע"י עירובי חצירות בא שלום, עי"ש. רמזו בזה כי שבת קודש משפיע השי"ת קדושתו בכל העולמות, עד שכל העולמות באין בשורשן ובכלל האחדות, כמבואר בזהר שב"ת רזא דאחד דאתחדא רזא דאחד וקוב"ה ואורייתא וישראל מתאחדין באחד, לכן בא זה לישראל באיסור מרשות לרשות ושלא לישא ברה"ר, כי אז אנחנו צריכים להיות הכל בכלל האחדות, לכן מערבין עירובי חצירות שכל ישראל יתאחדו ברזא דאחד כשמא דקוב"ה דאיהו שלים ושבת מורה ג"כ על שלום כמ"ש בזהר, לכן גורם האחדות שמתאחדין ישראל באתדבקן בשורשן רשמי' שלום מושך עליהם השפע של שלום ונעשה שלום ביניהם, ועי"כ ה' שייך לשלמה שיתקן עירובין כמ"ש אשר לשלמה מלך שהשלום שלו.

(שם, פ' ויקהל דרושים לשבת)

אמרי נועם

"...ידוע מדברי הארז"ל לכוין בברכת רופא חולי עמו ישראל, ר"ת גימטרי" רפ"ח שהיא המתקה להמשיך רפואה, כי הוא גימ' חס"ד גבור"ה, להמחיק הגבורות בחסדים המרומז בפסוק ויעבו"ד ה' על פניו שהוא ע"ב רי"ו, והוא בבחינת עידו"ב המבואר בספרים אשר בחינת יעקב מדת התפארת הוא בבחינת עירוב של עירובי מבואות, ובחינת יסוד יוסף הוא בבחינת עירובי חצירות, עי' בליקוטי תורה. ע"כ בבוא יוסף אל יעקב נמשך המתקה של ע"ב רי"ו להמשיך הרפואה המרומז בר"ת בברכת רופא חולי עמו ישראל גימ' עידו"ב.

(פ' ויחי ד"ה ויגד ליעקב)

ייטב לב

ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו' ויחן את פני העיר. במדרש, נכנס בע"ש עם דמדומי חמה מבעוד יום, ששמר את השבת. ופי' כנזר הקודש דדריש ויחן לשון מנוחה, את פני העיר כמשמעו לפני העיר, וקבע שם תחומין עי"ש.

ואני בעניי בעת בשרתי צדק בקהל רב בשבת שוכה בין כסא לעשור לעורר לבב אנשי העיר לתקן עירובי חצירות, להציל העם ממכשלה היוצאת מתחת ידם באיסור הוצאה בשבת בשונג, אמרתי בזה הפסוק רמז מוסר לענין זה, עפ"י מה דקיימ"ל ביו"ט של ר"ה שחל בשבת אין תוקעין בגבולין, ומסיק דהטעם משום שמא ימלנו ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, וה"ט דלולב וה"ט דמגילה ראין דוחין שבת.

ועתה נחזי אנן, אם באלו ג' מצות שופר לולב ומגילה החביבות, שאינן אלא פעם א' בשנה, וחובה עלינו מן התורה, שגם מקרא מגילה מצאו חכמים סמך מן התורה מדכתיב כתוב זאת זכרון בספר, ובה"ג מונה אותה בין המצות, ועכ"ז בטלום חכמים מאת כל ישראל לבלי לקיים מצות אלו כשחל זמנן בשבת, משום שמא יסרד וישכח ויעבירונו ד"א כרה"ר, או מדה"י לרה"ר כמבואר ברמב"ם הל' שופר, וכ"ז למען לעשות תיקון וגדר ומשמרת לבלי עבור על איסור הוצאה של שבת, ממנו נקח ונלמוד איך חובה עלינו לעשות תיקון עירובין למען לא יכשלו באיסור הוצאה בשבת בשונג.

ועפ"ז אני אומר שיעקב תיקן להם עירובי חצרות לכלי יבשלו בענין הוצאה, ויצא לו זה מכח מה שתקנו חכמים לבטל מצות שופר לולב מגילה מה"מ. וזה שאמר הכתוב ש'ל'ם' ר"ת ש'ופר ל'ולב מ'גילה, שבא לשום לב על מה שתקנו לבטל בשבת אלו הג' מצות החביבות, והבין הטעם משום שמא ישכח ויעבדנו כו' (כי הם [האבות] השיגו וידעו כל מצות דרבנן) לכך ויחן את פני העיר, שתיקן עירובי חצירות בקצה העיר דהיינו פני העיר.

(פ' וישלח)

ישמח ישראל

"וענין עירובי חצירות עפ"י דרכי העבודה היא ע"ד שכתב המגיד הגדול הקדוש מהרד"ב ממעורמש וצללה"ה על פסוק עשה לך שתי חצוצרות, היא חצי צורות. ולפי קט שכלינו כוונתו נ"ל כנסת ישראל עם דודה, שהם כחצי צורה כל אחד ואחד לבדו. כביכול כבודו לפי רצונו ית"ש ע"י התרבותו בתאומתו - כנסת ישראל, כי אין מלך בלא עם. והנפש החיוני משתוקקת ג"כ לבוא למקור מחצבתה, ומחצבתה היא מתחת כסא הכבוד, כמאחז"ל נשמותיהם של ישראל חצובים מתחת כסא כבודו, עד שהכל נכלל באחדות וגשלת בצורה שלימה. וזה שאו מנחה ובואו לחצרותיו, שכל נפש ישראל משתוקק לשאוף להשורש להחצי צורה שתתמלא צורתה, וע"י המנחת ערב ר"ל מה שיודע שאין נוגה לו והוא בחשכות, וכ"ש משאת כפי מנחת ערב, ע"י ההכנעה וזכה לבוא לחצרותיו ולהדבק בחצי צורה העליונה. וע"י הופעת אור גועם יקרת שב"ק אות האמת ממילא יוכל לדבק בדכיות נפלא בהמקור האמת וגשלתה הצורה שלימה... וזה ענין עירובי חצירות, שנובין פת מכל בני חצר וכאילו הכל דרים באותו מקום הפת, כמאחז"ל (עירובין מ"ט) דעת האדם נמשך אחר פתו, ומעורבין דעתם ועושים כולם אגודה אחת לעשות רצונו בלבב שלם ולזכות לאור השב"ק להתאחד א"ע בחצי צורה העליונה.

(פ' ראה)

לע״נ

ר' אברהם ב"ר צבי יעקב
נלב"ע די אדר תשנ"ט לפ"ק

בצה"י

אל הקורא הרגול - איש על אחדו ואיש על גגלו
לאור הביקוש והדרשה העצומה והזקק ואתרבה איום ויום.
י"ל בס"ד קונטרס הנכתי באחרונה השלישית.
בברכה של תורה, אין ביהמ"ד בלא היבום.
ניתוספים בכל אחרונה הערות והערות תביעה.
אסיר תורה נהי לאו ששלחו את הערותיהם.
ובאם הא"א יצאן בהם תוצאות.
גביסם אי"ה באחרונה הבאה הקרובה.

בברכה ותורה תכניה ואגירה ואקייא

"נרשאי דגל מחנה אפרים"

Telefax: (718) 972-7453